

O AKCENTU VOKATIVA IMENICA TIP
JŪNĀK I DR.

Sve ono što život stavi pred jezik na rešavanje, tj. što jezička praksa nametne da se rešava — to se u jeziku obično i reši. Ako je, npr., nekom komandantu bilo potrebno da — pred boj ili u kojoj drugoj prilici — skupi vojnike i da im se obrati, a to se u životu često dešavalo, onda je sasvim prirodno što je i pitanje akcenta vok mn. imenica *vòjnik*, *jùnāk* i sl. gotovo nedvosmisleno rešeno. Tako je bivalo i biva i u svim drugim sličnim situacijama: *râdnīci*, *òmladīno*, *Āndo*, *sòkole*, *bràte*, *bùdalo* itd. Drugim rečima, ako su se vokativi jedn. ili mn. ovih ili onih imenica upotrebljavali, onda su se u toj upotrebi rešavala i njihova akcenatska pitanja.

Međutim, ako životna praksa ne postavi imperativno na rešavanje neki jezički problem, onda taj problem, prirodno, i ostaje nerešen, polurešen, mutan, i nauči su potrebna veća naprezanja da bi ga rešila nego u drugim slučajevima. Ako život nije zahtevao obraćanje, npr., alatima, zanatima, podupiračima itd., a to u redovnim prilikama zaista nije bilo ni potrebno, onda je sasvim razumljivo što mi danas u našoj akcentologiji imamo nejasnu (ili bar nedovoljno određenu) situaciju u vezi sa akcentom vokativa tih imenica. Tako se pouzdano ne može reći je li naš savremeni književni akcenat u vok. mn.: *ālāti*, *zànāti*, *pòdupirāči*, *kòlāči*, *skākāči*, *rāznosāči*, *prèdavāči*, *Dālmātīnci*, *Smèderēvci* itd., ili: *alāti*, *zanāti*, *podupirāči*, *kolāči*, *skakāči*, *raznosāči*, *predavāči*, *Dalmatīnci*, *Dalmātīnci*, *Smederēvci*, *Smedèrēvci* itd. Dosadašnji istraživači ovog pitanja — ovde prvenstveno mislim na naše dijalektologe, tj. na one koji su proučavali narodne govore — nisu uvek mogli određeno reći kakav je akcenat u pomenutom padežu, prosto zato što im sam govor (»teren«) nije pružao dovoljno materijala na osnovu koga bi se mogli izvesti sigurni zaključci. Tome treba dodati još jednu stvar, koja ovo pitanje, u izvesnom pravcu, može otežavati. Naime, vokativ je po svojoj prirodi često eksklamativan, emotivan padež, i tada njegov akcenat, baš kao katkad i akcenat uzvika (isp., npr., *ājōj*, *ajōj*, *ajój* i sl.), može »iskakati« iz akce-

natskog sistema svoje imenice, tj. ne pokoravati se akcenatskim principima i normama svoje kategorije, odstupati od tokova svoje istorije, pojavljivati se tamo gde ga ne bismo očekivali itd.

Da bi se moglo bliže zagledati u ovo pitanje, mora se prikupiti na jedno mesto dosad zabeležena građa, kao i ukazati na mišljenja koja su u našoj nauci o jeziku povodom njega izrečena.

Ali prvo treba precizirati sam problem, tj. pokazati koje imenice obuhvata ovaj akcenatski tip. Tu spadaju:

1. dvosložne imenice m. r. sa kratkim uzlaznim akcentom na prvom slogu i dužinom na drugom, i dugim uzlaznim akcentom na srednjem slogu u gen. jedn. — tip: *jūnāk* — *junáka* (ovamo idu i imenice tipa *šārōv* — *šaróva* u nekim narodnim govorima);

2. trosložne imenice m. r. sa kratkim uzlaznim akcentom na srednjem slogu i dužinom na trećem, poslednjem slogu, i dugim uzlaznim akcentom na pretposlednjem slogu u gen. jedn. — tip: *kapètān* — *kapetána*;

3. četvorosložne imenice m. r. sa kratkim uzlaznim akcentom na trećem slogu i dužinom na poslednjem slogu, i dugouzlaznim akcentom na pretposlednjem slogu u gen. jedn. — tip: *lakrdījāš* — *lakrdījāša*;

4. dvosložne imenice m. r. sa kratkouzlaznim akcentom na prvom slogu i dužinom na drugom slogu, i kratkouzlaznim akcentom na pretposlednjem slogu u gen. jedn. — tip: *šārōv* — *šaròva*;

5. dvosložne imenice m. r. sa kratkouzlaznim akcentom na prvom slogu i kratkim drugim slogom, i kratkouzlaznim akcentom na pretposlednjem slogu u gen. jedn. — tip: *svèdok* — *svedòka*;

6. trosložne imenice m. r. sa kratkim uzlaznim akcentom na srednjem slogu i dugouzlaznim akcentom na istom slogu u gen. jedn. — tip: *udòvac* — *udóvca* (u pogledu vokativnog akcenta stvar se svodi na isto kad ove imenice, u nekim narodnim govorima, imaju i ove akcenatske forme: *udòvac* — *udóvca* i *udòvac* — *udòvca*, pošto prva forma pripada tipu *begúnac*, v. narednu tačku, a druga tipu *svèdok*, v. prethodnu tačku);

7. trosložne imenice m. r. sa dugouzlaznim akcentom na srednjem slogu — tip: *begúnac* — *begúnca*;

8. četvorosložne imenice m. r. sa dugouzlaznim akcentom na pretposlednjem slogu — tip: *Dalmatínac* — *Dalmatínca*;

9. petosložne imenice m. r. sa dugouzlaznim akcentom na pretposlednjem slogu — tip: *Novopazárac* — *Novopazárca*;

10. šestosložne imenice m. r. sa dugouzlaznim akcentom na pretposlednjem slogu — tip: *vegetarijánac* — *vegetarijánca*.

Prvo ćemo pregledati terensku, dijalektološku građu. Ovo stoga što je, mislim, najbolje prvo videti kako ovo pitanje stoji u narodnim govorima, a onda — kako ga je nauka rešavala.

Milan Rešetar (Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten¹, Beč, 1900) veli (str. 79) da akcenat u vok. jedn. čvrsto stoji na početku reči: *kàpetāne, gòspodāru* itd. (Prčanj, Ozrinići), a tako i u vok. mn.: *kàpetāni* (Dubrovnik), *bàrjaktāri, pòglavāri, zùlumcāri* (Ozrinići), ali dodaje da je u Prčanju čuo i izgovor *kapetāni* [= *kapetāni*], tj. sa akcentom nom. mn. — Za tip *ispovèdnik* — *ispovèdnika* veli da ne može navesti nijedan siguran primer iz proučavanih govora. — Tip *Dalmatīnac* — *Dalmatīnca* je kolebljiv, ili: *Dàlmatīnče, Tàlijānče* (Ozrinići, Prčanj, Dubrovnik), mn. *Dàlmatīnci* (Ozrinići, Dubrovnik), ili: *Dalmatīnče* [= *Dalmàtīnče*, tj. sa akc. gen. mn.] (Prčanj), *inostrānče* [= *inòstrānče*, opet sa akc. gen. mn.] (Ozrinići), *Dalmatīnci* [= *Dalmàtīnci*], sa akc. gen. mn. (Prčanj); ovakav akcenat ima i *Starosrbijānac* — *Starosrbijānca: Starosrbijānče* [= *Starosrbijānče*] i *Starosrbijānci* [= *Starosrbijānci*].

Vaso Tomanović [Akcenat u govoru sela Lepetana (Boka Kotorska), Beograd, 1937] veli samo da se akcenat ne prenosi u vok. jedn.: *Dalmatīnče*, tj. da je kao u gen. mn.

Mitar Pešikan [Starocrnogorski govori sa a < ѣ i dvoakcentskom sistemom (katunska plemena Cuce, Bjelice, Zagarač i Komani i lješanska nahija)]² — veli da tip *jùnāk* — *jùnāče* nije više produktivan u pomenutim govorima, bar ne u svim sémantičkim kategorijama. »Akcenat *jùnāče, gòspodāre* beležio sam samo kod reči koje se često upotrebljavaju u vokativu, kao i kod raznih titula i zvanja. Inače je *Dalmatīnče* [= *Dalmàtīnče*], a sumnjam da bi se reklo *zānāte, vāmpōre*, nego *zanāte, vampōre* (tako sam bar dobijao po kvestionaru)«. U partiji o oblicima naveo je ove vokativne akcentske forme: *kōmandīru* i *kōmandīre, gòspodāru* i *gòspodāre, òvicēru* i *òvicijeru, jùnāče, kōmandījeru, brègadīre*. Što se tiče vok. mn., veli da je akcenat kao u nom. mn.; nema nijednog primera povlačenja akcenta na početak reči; naprotiv, beležio je samo: *junāci, ðevòjko*.

¹ U pregledu građe uzeo sam i radove o »neknjiževnim« govorima da bi pripomogli osvetljavanju ovog problema; to tim pre što je prebačeni akcenat na prvi slog u vok. — praslovenskog porekla i što ga mogu imati ne samo naši moderni narodni govori već i stariji i najstariji.

² Ljubaznošću direktora Instituta za srpskohrvatski jezik u Beogradu dr M. Stevanovića pregledao sam i upotrebio za ovaj članak odgovarajući materijal iz radova: 1) dr M. Pavlovića: *Janjevski govor* (selo na istočnom Kosovu); 2) dr B. Nikolića: *Sremski govor*; 3) dr M. Pešikana (naslov gore naveden); 4) dr A. Peca: *Govor istočne Hercegovine*; 5) dr D. Barjaktarevića: *Novopazarsko-sjenički govori*; 6) dr I. Popovića: *Govor Gospođinaca u svetlosti bačkih govora kao celine* — koji se, spremljeni za štampu, sad nalaze u arhivi Instituta.

Branko Miletić (Crmnčki govor, SDZb IX, Beograd, 1940) ima ovaj materijal: *mladiću, kò[v]āče, pljè[v]āče, kòpāču, pljè[v]āču, trù[m]bāču, svirāču, glū[v]āre, kòmandièru, kòmandière, òficièru, òficière, oficièru i oficière, gòspodāru i gòspodāre* (str. 397), *pròscu i pròšče od prosàc* (str. 398).

Mihailo Stevanović (Sistem akcentuacije u piperskom govoru, SDZb X, Beograd, 1940) ima u vok. jedn. (str. 94): *vòjníče, dùžníče, sèljače* (kad je vokativni jedninski nastavak *e*), a onda navodi imenice koje u ovom padežu ne prebacuju akcenat (kad je nastavak *u* u tom padežu): *gluvāčù [= gluvácu], orāčù [= orácu], pljevāčù [= pljevácu], srndāčù [= srndácu]*. — Trosložne imenice (str. 101) većinom pomeraju akcenat na prvi slog u vok. jedn.: *pòmotnjīče, kàpetāne, bāštovāne*, a kad se završavaju na *u*, onda, kao i dvosložne, obično zadržavaju akcenat na tom slogu, tj. ne pomeraju ga napred: *zulumāčrù [= zulumáaru] (pored zùlumāre), kočijāšù (češće nego kòčijaše), govedārù (pored gòvedāre), konjušārù (i kò-njušāre)*. U vezi sa akcentom ovih imenica prof. Stevanović dalje veli: »U ostalim padežima i jednine i množine akcenat je... isključivo na nastavku«. Ako ovo pravilo obuhvata i vok. mn., onda bi u ovom govoru bio: *kapetāni* [tj. kapetáni] itd. — Ukazujući na opšti princip o pomeranju akcenta vok. jedn. imenica m. r. s nastavka na prvi slog, prof. Stevanović, u vezi sa vok. imenica s više od tri sloga, veli (str. 103) da je akc. vok. ovih imenica vrlo kolebljiv: *osudēnīčē, lakrdijāšù, čùdotvòrče, dōbročīnče, Dālmātīnče*, a i: *lakrdijāšu, čùdotvòrče [= čùdotvòrce], Dālmātīnče [= Dalmātīnce]*, čime se ovaj govor dodiruje sa onim što je Rešetar rekao za Prčanj, a Tomanović za Lepetane. — U njegovom drugom radu (Istočnogorski dijalekat, Beograd, 1935) nalazimo (str. 62): *mlādiću, kovāčù, pljevāčù, svirāčù* itd., zatim: *gòspodaru i gòspodare, bŭkvāru i bŭkvare, ambārù i āmbāre, pazārù i pāzāre, kàlendāru i kàlendāre*, i najzad: *fākūeru, lāmpūeru, òficièru, kòmandièru*.

Rado mir Aleksić bio je ljubazan da mi iz svog rada o vasojevićkom govoru koji priprema za štampu dà ovaj materijal: *jŭnāče, mlādiću, sinovče, bōlesnīče, čùdotvòrče, bljègŭnče, sŭngulāte* i *-u, māragŭne* i *-u, bārektāru, Srbijānče, sòkole, nesŭdenīče [= nēsŭdenīce]*, a u vok. mn.: *jŭnāci, mlādići, sinovci, barektāri, Srbijānci, bljègŭnci, sòkoli, sokolđvi, bolesnici, Dālmātīnci, zamotŭljci, razbi-jāči, fagetāri, plemenīci, bljègŭnci, sungulāti, maragŭni*.

U radu »Novopazarsko-sjenički govori« Danila Barjaktarevića, pored ostaloga, nalazi se ovaj materijal: *kòsāču, bēraču, sviraču, skākāču, kòpāču, pēvaču, skitāču, pòtkivāču, pròbirāču; pòčetku, lèlètku, òsnŭtku; lēvāče, glŭpāče, pròstāče; mòmcīču, mlādiću, pāsŭlju, nòtnjīku i nòtnjīče (od notnjik), kŭtnjīku i kŭtnjīče, brānīku i brānīče, šljivīku i šljivīče, jārīku i jārīče, mŭtvīku i mŭtvīče, čŭvīku i čŭvīče, òpasnīku i òpasnīče, pòmotnjīku i pòmotnjīče, Tŭfīče (od Tufik, tj. Tŭfik), Rēfīku (od Refik, tj. Rēfik), gòspodāru i -e,*

đbućāru i -e, pěkāru i -e, đpanćāru i -e, ćūvāru i -e, gvđžđāru i -e, brāvāru i -e, kđlijeru i kđliru, kđsijeru i kđsiru, pūtijeru i pūtiru, kđmpijeru i kđmpiru, đfincire i đficire, kđmandire, brıgadire, indžılire, Nězire (od Nezır, tj. Nězır), Āzire (od Azır, tj. Āzır), kđšće.

Milivoj Pavlović, u svom »Janjevskom govoru«, ima u vok. jedn.: *Jākove, čovėku, junaku* (poslednji vok. nije akcentovan). Jedan drugi Pavlovićev rad (Govor Srećečke župe, SDZb VIII, Beograd, 1939) pokazuje da je akcenat u vok. uglavnom pomeren, a to, u okviru imenica koje ovde razmatramo, direktno pokazuje i akcenat *junāće* (str. 228).

U »Dijalektima istočne i južne Srbije« (Beograd, 1905) A. Belić beleži vok. jedn. *gđspodar* (str. 314), što samo pokazuje da je akcenat prebaćen na početni slog.

Marinko Stojanović (Severno-timočki dijalekat, SDZb II, Beograd, 1911) pokazuje neprenesen akcenat: *dovāre, krćmāre, svirāće, svināre, volovāre, govėdāre* (str. 395), *junāće* (str. 391), ali jedan drugi imenički tip pokazuje da u ovom govoru ima i prenesenog akcenta: *j nće* (str. 390).

Danilo Vušović (Dialekt istočne Hercegovine, SDZb III, Beograd-Zemun, 1927) zabeležio je (str. 36): *gđspodāru-gđspodāre, mđđrācu, nđučėnjāku* (od *naućėnjāk*).

Asim Peco (Govor istočne Hercegovine) obradio je govore u krajevima koji leže nešto zapadnije od onih čije je govore proučavao D. Vušović. U njegovom radu ima podosta materijala koji nas ovde interesuje.

Prvo, vokativ jednine: *ėvlāde* i -u, (*h*)*ājvāne* i -u, *gđtovāne, kāpetāne* i -u, *Tālijāne, Rėšāde, Bđgdāne, Dūrāne, čdeće, Nđvāće, Ābdulāhu, kāvāzu, Āzīru, Nījāzu, đđsetāre* i *đđsetāru, gđspodāre* i -u, *đvćāre* i -u, *zıdāre, kđmandire* i -u, *đficire* i -u, *pionīru, vėzire, mėnđuhāru, pūtāru, mlāđiću, kđvāću, sijāću, đrāću, mlātāću*.

Drugo, što se tiče akcenta vok. mn., za njega se, prema usmenom Pecovom saopštenju, može reći da je uglavnom neprenesen, tj. da je kao u nom. mn.: *ajvāni, gotovāni, kapetāni, Talijāni, orāći, kovāći, sijāći, berāći, kavāzi, desetāri, gospodāri, pionīri, mladīci, ovćari, putāri* itd.

Neke od svojih konstatacija A. Peco potvrđuje i u svom članku »Vokativ jednine muških i ženskih ličnih imena« (NJ, nova serija, knj. XI, sv. 1—2, Beograd, 1961): *Rėfik* (od *Rėfik*), *Šėfik* (od *Šėfik*), *Sıđiku* (od *Sıđik*), *Tėfik* (od *Tėfik*), *Fėriku* (od *Abdulāhu* (od *Abdulāh*), *Sėjfulāku* (od *Sejfulāk*), *Bėjtulāhu* (od *Bejtulāh*), *Hājrlāhu* (od *Hajrulāh*).

Jovan Vuković (Akcenat Pive i Drobnjaka, SDZb X, Beograd, 1940) jedan je od dijalektologa kod koga se gotovo ne susreće kolebanje akc. vok. gore označenih imeničkih tipova. Za tip *junāk* —

junáka ima (str. 207): *jùnāče* — *junáci* (za vok. mn., dakle, akc. kao u nom. mn., tj. nije prebačen na prvi slog), *věžiru* — *veziri*, zatim vok. mn.: *pastíri*, *dužníci*, *plemíci*, ali misli da se od *jùnāk* i *plēmíc* može čuti i *jùnāci* i *plēmíci*. — Slično je (str. 203) i sa tipovima *šarōv* — *šarōva* i *svēdok* — *svedōka*; ti tipovi imaju u vok. jedn. prebačen akcenat: *gārove*, *zēljove*, *zgrānove*, *Jākove*, *lūdove*, *sōkole*, *živote*, *šēdoče*, dok u vok. mn. on nije na prvom slogu: *garōvi*, *zgrandvi*, *živōti*, *šedōci*, *sokōlovi* i *sokōli*. — Sistem vokativnog akcenta sličan je i u tipu *udōvac* — *udōvca* (str. 204): *ūdōvče*, *sinōvče*, *Sirōvče*, *Bōrōvče*, ali vok. mn.: *udōvci*, *sinōvci*, a ne: *ūdōvci*, *sinōvci*, kako misli Daničić da bi trebalo da bude. — Nepreneseni akcenat u vok. mn. Vuković ima i u tipu *pregālac* — *pregādca*: *prēgaoče*, ali *pregāoci*. — Vuković ima pomeren akcenat na prvi slog u vok. jedn. a nepomeren u vok. mn. i u ostalim imeničkim tipovima ove vrste (str. 208, 218. i 219): *zločinac* — *zločinca*, *kapētān* — *kapētāna* itd. — vok. jedn.: *zldčínče*, *bjēgūnče*, *brēžūljče*, *kāpetāne*, *ādvokāte*, *pērjanīče*, *bārjaktāre*, *pōslanīče* (od *poslánīk* — *poslaníka*), *prōkletnīče* (od *proklētīnk* — *prokletníka*), *bōgomōljče* (od *bogomōljac* — *bogomōljca*), *bōgoslōvče* itd., a vok. mn.: *zločínci*, *bjegúnci*, *brežúljci*, *kapetāni*, *advokāti*, *perjaníci*, *barjaktári*, *poslaníci*, *prokletníci*, *bogomōljci*, *bogoslōvci* itd. Kao što se vidi, ovaj govor ima u vok. jedn. dosledno prenesen akcenat na prvi slog, a u vok. mn. dosledno neprenesen, sem u nešto malo slučajeva tipa *jùnāk*: *jùnāci* (pored *junáci*), *plēmíci* (pored *plemíci*). — U jednom drugom svom radu (Govor Pive i Drobnjaka, Beograd, 1940) Vuković ima u vok. jedn. (str. 50): *gōspodāru*, *věžiru*, *vōžāru*, *ōvčāru*, *kāblāru*, *kōmandīru* (pored *kōmandīre*), *ōvincīru* i sl.

U mom, uskočkom, govoru, koji se nalazi na istočnim granicama Drobnjaka, stanje je u vok. jedn. kao i u Vukovića, tj. akcenat je redovno prebačen na prvi slog u svim tipovima: *vōjñīče*, *jùnāče*, *mřtvīče*, *mlādīcu*, *bārjaktāre*, *sinōvče*, *šēdoče*, *sōkole*, *kāpetāne*, *kōnjīcu*, *šārōve* i *šārove* itd.; od ovoga odstupaju jedino imenice tipa *Srbi'ánac* — *Srbi'ánca*, koje, pored prebačenog akcenta (*Sř'bi'ānče*), mogu imati u ovom padežu akc. gen. mn.: *Srbi'ānče* (gen. mn. *Srbi'ānācā*). U vok. mn., međutim, stanje, usled retke upotrebe, nije ni blizu onako rezolutno kao u Vukovića. Pored sigurnih oblika: *jùnāci*, *vōjñīci*, *mlādīci*, *svīrāči*, *bārjaktāri*, *sōkoli* itd., nisu isključeni ni nepreneseni akcenti: *svīrāči*, *mladīci*, *sokōlovi* (nikako *sōkolovi*), *Dalmātīnci* (pored *Dālmatīnci*) itd.; ovo drugo je svakako sekundarno.

Severniji govor od pivsko-drobnjačkog i uskočkog, takođe istočnohercegovačkog tipa kao i ovi, jeste zapadnosandžački sa Pljevljima kao centrom. G o j k o R u ž i č i ć (Akcenatski sistem pljevljanskog govora, SDZb III, Beograd, 1927) redovno ima povlačenje akcenta na prvi slog u vok. jedn. u svim tipovima (str. 122—124): *sjēdoče*, *sōkole*, *čēče*, *sjēdove*, *lūdove*, *sinovče*, *jùnāče*, *sēljāče*, *Bērānče*, *Mōstārče*, *jādnīče*, *kāpetāne*, *gōspodāre*, *dēsečāre*, *lākrđijāšu*, *vēresijāšu*, *Dālmātīnče*, *čūdōtvōrče* itd., ali mu izgleda običan i vok. jedn. s akcentom gen. mn.: *čudōtvōrče*, *Dalmātīnče*, *bogomōljče*, *Novopāzārče*,

Starosrbijānče i sl., u čemu se jednim delom podudara sa Rešetarevim prčanjskim i ozriničkim, Stevanovićevim piperskim, mojim uskočkim (v. gore) i Moskovljevićevim pocerskim (v. dole). Što se tiče vok. mn., Ružičić zna za redovno povlačenje akcenta u nekim tipovima: *sòkoli, sjèdoci, sjèdovi, lùdovi, sinovci, jùnāci, sèljāci* itd. Za vok. mn. tipa *Berānac* — *Berānca* nije siguran iako mu izgleda da bi povlačenje (*Bèrānci*) bilo obično. Isto tako veli da nije zapazio povlačenje u vok. mn. tipa *kapètān* — *kapetána* (*kāpetāni*), ali da mu ono izgleda verovatno. Za vok. mn. tipova *lakrdijāš* — *lakrdijāša* i *Dalmatinac* — *Dalmatinca* veli da nema pouzdanih primera.

Ovaj pojas govora proteže se na severoistok do zapadne Srbije. Miloš Moskovljević (Akcenatski sistem pocerskog govora, Beograd, 1928) pokazuje, kao i J. Vuković, u vok. mn. nešto što Daničić nije priznavao kao normu književnog jezika. Naime, on dosledno beleži neprenesen akcentat u ovom padežu (str. 13, 15, 28—29): *sve-dòci, mrtvāci, tesnāci, garòvi, šaròvi, čalòvi, nitkòvi, blizānci, jarmānci, sinòvci, junāci, begūnci, ludāci, mladīci, Resāvci, kapetāni, pomoćnici, gospodāri, lakrdijāši, nesuđenīci, Dalmatīnci i Dalmātīnci* (akc. gen. mn.), *bogoslòvci, čudotvòrci, Starosrbijānci i Starosrbijānci* (akc. gen. mn.) itd. Ni u vok. jedn. nema ni blizu dosledno prenošenje akcenta na prvi slog. Za imenice tipa *mrtvac* veli da, štaviše, imaju u vok. jedn. akcentat kao u nom. jedn.: *mrtvače, tēsnače*, a da imenice tipa *šaròv* imaju prenesen akcentat: *gārove, čalove, nitkove, šarove* itd. Prenesen akcentat imaju i ove imenice: *blizānče, jarmānče, jūnāče, kòvāču, lūdāče, bārjaktāre, kāpetāne, gòspodāru, lakrdijāšu, bògoslòvče, pòletārče, čùdotvòrče, ali begūnče* (od *begūnac*), *Rēsāvče* (od *Resāvac*), *mātòrče* (od *matórac*), *nēsudenīče* (od *nesuđenīk*), *ùtopljenīče* (od *utopljenīk*), *òsudenīče* (od *osuđenīk*), *Varādīnče* (od *Varadīnac*), *Dalmātīnče* (od *Dalmatinac*), *pogòrēlče* (od *pogorēlac*).

U svom radu »Sremski govor« Berislav Nikolić veli da se akc. u vok. jedn. pomera na prvi slog: *bèčāru, vòjñīče, pūšāču*, a dalje doslovce piše: »Daničić misli da se ova promena vrši i u vok. mn. On sumnja u Vukov primer *kolāči*. U Sremu je, međutim, *junāci* (Dob.). Oblik *vòjñīci* (N.) lakši je za izgovor u vojnom pozdravu, pa ga je, verovatno, odatle primio i moj objekat iz Neština«. Ne ulazeći u pitanje da li je ova Nikolićeva pretpostavka osnovana ili ne, — ta pretpostavka sama za sebe jasno se suprotstavlja prebacivanju akc. na prvi slog u vok. mn. u ovom govoru; drugim rečima, iz te Nikolićeve pretpostavke kao i na osnovu pokazanog vok. mn. *junāci* da se lako izvesti zaključak da je nepreneseni akcentat vok. mn. redovna pojava u sremskom govoru. Za tip *dobitak* — *dobítka* B. Nikolić veli da nije mogao utvrditi kakav je akcentat vok. jedn. i vok. mn.

B. Nikolić je spremio za štampu i svoj rad »Mačvanski govor«. Bio je ljubazan da mi iz tog rada saopšti ovo: »Povlačenje akcenta u vok. sing. na početni slog, poznato još u praslovenskom jeziku (Belić, Deklin. 37), ogleda se u ovim mačvanskim primerima koji se slažu sa Daničićem:

... *kòvāču* (Pričinović), *mājōre* (Prič., Badovinci); — *gòspodāre* (Prič.), *kòmandīre* (Prič. × 3), *nāmīgāču* (Prič.); ... *sīnōvče* (Banovo Polje); — *čòveče* (Prič.), *sòkole* (Prič.).

Povlačenje akc. u vok. pl. zabeležio sam u ove tri imenice: *jūnāci* (Badovinci), *sēljāci* (Pričinović), *vđjnīci* (Badovinci, Prič.).

Ivan Popović, u svom radu »Govor Gospođinaca u svetlosti bačkih govora kao celine«, ima ove primere: *kāpetāne*, *gòspodāru*, *kāpetānu*, *Māđāru*, *vđjnīče*, *zīdāru*, *jūnāče*.

Ni u govorima koji leže zapadno od dosad pokazanih nema jedinstvenosti u sistemu vokativnog akcenta navedenih tipova imenica m. r. Pero Budmani (Dubrovački dijalekat, kako se danas govori, Rad JA 65, Zagreb, 1883) nema primera za ovaj vokativ (ali v. njegovo mišljenje niže, u delu o rečnicima). Matej Milas (Današnji mostarski dijalekat, Rad 153) ima u vok. jedn. (str. 60): *jūnāče*, *vđjnīče*, *mlāđīcu*, *kòvāču* i *kòvāče*, *glāvāru*, *pisāru*, tj. svuda pomaknut akcentat na prvi slog, a Đuro Šurmin (Osobine današnjega sarajevskoga govora, Rad 121, Zagreb, 1895) za vok. jedn. ima ove primere (str. 199): *kāpetāne*, *gòspodāru* i *gòspodāre*, *krēčāru*.

Stjepan Ivšić (Današnji posavski govor, Rad 196) zabeležio je ove vokative (str. 219. i 220): *jūnāče*, *gòspodāru* (veli da su sasvim obični), *jūnāci* (Siće, Glogovica, Ivankovo i Gundinci), *dēčāci* (Paka), *križāri* (Varoš), *sēljāci* (Kobaš), *sīnōvče* (Magića Mala, Siće, Dubočac), *pijānce* (Varoš). U svom »Šaptinovačkom narječju« (Rad 168, Zagreb, 1907) Ivšić daje nekoliko primera vok. ove vrste (str. 124—126, 128. i 129): *snēboče* (od *snēbok*, prosac; 'odgovara štokavskom'), vok. mn. *snēbōki* (dakle, akc. nom. mn.), *lūdove* — *ludōvi* (akc. nom. mn.), *kòvāču* — *kòvāci*, *gòvedare*, *kòšče* — *kósci*, *pijānce*, *sīnovče* (ne daje vok. mn.).

Gojko Ružičić, u svom radu »Jedan nezapažen bosanski govor« (Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, kn. XVI, sv. 2, Beograd, 1936), u kojem je izneo neke crte govora Maglaja, Tešnja, Novog Šehera i dr., ima *mlāđīcu* (str. 251), a Milan Japundžić (Osobine bunjevačkog govora u Lici, Nast. vjesnik XX, Zagreb, 1911) — *sòkole* (str. 273).

M. Moskovljević (Govor ostrva Korčule, Beograd, 1950) daje (str. 43): *mlāđīcu*, *gòspāru*, ali i nepreneseni akcentat: *kurbāču*.

Mate Hraste ima u radu »Crtice o bruškom dijalektu« (JF VI), u jednom selu (Brusju) na ostrvu Hvaru: *kopōčū* (vok. jedn.) i *kopōči* (vok. mn.) od imen. *kopōč* (str. 192), dakle nepreneseni akcentat, dok u svom radu »Čakavski dijalekat ostrva Hvara« (JF XIV, Beograd, 1953) daje ova dva pravila: »Dvosložne imenice mogu imati akcentat i na završetku sa dužinom ispred sebe u svim padežima sem u genitivu plurala: *hajdūkā*« (str. 20) i »Imenice trosložne i višesložne imaju često akcentat na kraju ili barem što bliže kraju: *bolesnikā*« (str. 21), ali ne daje posebno oblike vokativa. Arturo Kronija,

proučavajući božavski govor na Dugom otoku (Građa o božavskom narečju, JF VII), beleži: *gòspodaru* (str. 92), dakle prenesen akcentat. Josip Ribarić (Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri, SDZb IX, Beograd, 1940) veli da se vok. slabo očuvao, a ono materijala što ima o vok. pokazuje da akcentat uopšte može biti pomenen napred ili nepomenen (*Mâte, čoviče*). U svom radu »Bunjevački dijalekat zaleđa senjskoga s osobitijem obzirom na naglas« (Nastavni vjesnik XIX, Zagreb, 1910) Gr. Bud. Tomljenović ima: *kòšče* i *mòmče* (409), *kovaču* — *kovače*, *pisaru* — *pisare*, *čoviče*, *gospodaru* — *gospodare* (407), ali, na žalost, bez akcenta, vok. mn. *bjegúnci* i *junáci* (411) i *Dalmatínci* i *inostránci* (486). R. Strohale je napisao više dijalektoloških radova (»Osobine današnjega delničkoga narečja«, Rad 153, Zagreb, 1903; »Osobine današnjega ravnogorskoga narečja«, Rad 162, Zagreb, 1905; »Osobine današnjega lokvarškoga narečja«, Rad 152, Zagreb, 1903; itd.). Iz njih se vidi da je vok. i jedn. i mn. ili ravan nom. jedn., odnosno mn., ili da je u nekim slučajevima na prvom slogu, a u drugim, opet, neprenesen.³

REČNICI

Naš jezik ima ove važnije akcentovane rečnike: Vukov »Srpski rječnik«, Broz-Ivekovićev »Rječnik hrvatskoga jezika«, »Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika« JAZU, Ristić-Kangrgin »Enciklopedski srpskohrvatsko-nemački rečnik«, Benešićev »Hrvatsko-poljski rječnik«, Dayre-Deanović-Maixnerov »Hrvatsko-francuski rječnik«, Belićev rečnik uz Pravopis (Beograd, 1950), rečnik u novom Pravopisu (1960), Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog govora SANU (I tom).

Nije bilo moguće pregledati sve imenice pokazanih tipova u svim pomenutim rečnicima, naročito ne, npr., u velikom rečniku Jugoslavenske akademije. Zato sam odabrao izvestan broj karakterističnih imenica i potražio ih u svim pomenutim rečnicima. Evo nekih od tih imenica: *júnāk*, *vòjnik*, *mláďić*, *sěljāk*, *šārōv*, *advòkāt*, *gospòdār*, *kapètān*, *lakrdíjaš*, *Resávac*, *sinòvac*, *dobročínac*, *Dalmatínac*, *Starosrbijánac* itd.

³ Verovatno bi se našlo još materijala u radovima kao »Đakovački govor« M. Stevanovića (SDZb XI, Beograd, 1950), »O govoru Galipoljskih Srba« P. Ivića (SDZb XII, Beograd, 1957), »Rapski dialekat« M. Kušara (Rad 118), »Osobine govora ostrva Visa« M. Hраста (Zbornik u čast A. Belića, Beograd, 1937) i većem broju drugih dijalektoloških radova i izveštaja koje sam pregledao, ali u kojima nisam našao traženi materijal zato što sve detaljno nisam pregledao ili zato što tog materijala tamo zaista nema. Neke dijalektološke radove nisam mogao iskoristiti zato što u odeljcima o morfologiji, iako se navode forme nekih vokativa koji nas ovde interesuju, nije obeležavan i njihov akcentat. Ipak mislim da je i navedeni materijal dovoljan da se dobije dovoljan uvid u postavljeni problem.

Naš moderni jezik počinje od Vuka, pa i u razgledanju ovog materijala treba poći od njegovog Rječnika. Vuk je u tom rečniku dao sva važnija akcenatska odstupanja od akcenta nominalnih oblika, ali mu je materijal o vokativnom akcentu pokazanih tipova imenica vrlo oskudan; ja sam, i pored detaljnijeg zagledanja, uspeo da nađem samo ovo: *jūnāče* (od *jūnāk*), *Nōvāče* (od *Nōvāk*), *nēsūđenīče* (od *nesuđenīk*). Đ. Daničić (Srpski akcenti, Beograd-Zemun, 1925, str. 53) sumnja u ovaj Vukov akcent (*nēsūđenīče*) i misli da tu treba da stoji *nēsūđenīče*, kao *zāpovjednīče*, *lākrdijāšu*, a Rešetar u fusnoti veli da je u Dubrovniku sigurno: *ispovjēdnīk* — *ispovjednīče*, čime je svakako želeo koliko-toliko otkloniti Daničićevu sumnju. Ne ulazeći sad u pitanje opravdanosti ili neopravdanosti Daničićeve sumnje, reći ću samo da ima narodnih govora u kojima imenice tipa *nesuđenīk* ne glase tako, već *nēsūđenīk*, *ōsūđenīk* i sl., pa je onda sasvim prirodan akcentat vok. jedn. u tim govorima *nēsūđenīče* (kao u Vuka), a ne *nēsūđenīče*.

Broz-Ivekovićev rečnik jedva da ima nešto više ovog materijala nego u Vukovu rečniku. Pored onoga što je Vuk metnuo (*jūnāče* i *Nōvāče*), zabeleženo je još: *nōvāče* (što je u akcenatskom smislu isto što i *Nōvāče*) i *ōrāču*, i ništa više (ja bar nisam mogao naći još koji primer); čak ni Vukov primer *nēsūđenīče* nije pokazao (valjda zato što je Daničić posumnjao u njega), pa ni *nēsūđenīče* (kako bi hteo Daničić); od akcenta vok. mn. ovih imenica nema ni traga.

U velikom rečniku Jugoslavenske akademije, koji su izrađivali mnogi ljudi (Daničić, Valjavac, Budmani, I. Broz, Maretić, Musulin, Hamm, Živković, Rogić, Stojković i dr.), materijala, razume se, ima mnogo više i raznovrsnijeg. Tu najpre imamo *bārjaktāre* — *bārjaktāri* (od *barjaktār*) (Daničić. Poznato je da je Daničić naginjao akcenatskom vokativnom tipu *jūnāče* — *jūnāci*, pa je — i pored toga što je izražavao nedoumicu u pogledu akc. vok. mn. imenica koje tretiramo — u izvesnoj meri čudno što nije dao akc. vokativa imenica kao *advōkāt*, *bjegūnac*, *blizānac*, *brežūljak* itd.). Valjavac nije dao akcentat vok. ni takvih imenica kao što su *čudotvōrac* i sl. Zatim imamo: *gārove* — *gārovi* (od *gārōv*), *glāvāru*, *glāvāre* — *glāvāri* (od *glāvār*), *glāsīcu* — *glāsīci* (od *glāsīc*), *gōspodāru*, *gōspodāre* — *gōspodāri* (od *gospōdār*), *dōbročīnče* — *dōbročīnci* (od *dobročinac*), *Dālmatīnče* — *Dālmatīnci* (od *Dalmatīnac*), *kāpetāne* — *kāpetāni* (od *kapētān*), *jūnāče* — *jūnāci* (od *jūnāk*), *gādljāru*, *gādljāre* — *gādljāri* (od *gādljār*), *grēbenāru*, *grēbenāre* — *grēbenāri* (od *grebēnār*), *lākrdijāšu* — *lākrdijāši* (od *lakrdijaš*), *dēsētāre*, *dēsētāru* — *dēsētāri* (od *desētār*), *dēsēčāre*, *dēsēčāru* — *dēsēčāri* (od *desēčār*), *dēsētāče* — *dēsētāci* (od *desētāk*), *glādnīče* — *glādnīci* (od *glādnīk*), *glāsniče* — *glāsniči* (od *glāsnič*), *kōmāde* — *kōmādi* (od *kōmād*) (Budmani). Dalje: *sēljāče* — *sēljāci* (od *sēljāk*), *sīnōvče* — *sīnōvci* (od *sinōvac*) (drugi redaktori). Čudno je što T. Maretić, koji je izradio veliki deo Akademijinog Rječnika i koji o akcentu vok. jedn. i mn. ovih imenica ima sasvim određeno i rezolutno

mišljenje (v. niže), nije dao taj akcenat ni za imenice kao: *nòvāk*, *nòsāč*, *òrāč*, *pomòćnik*, i sl. a njegovi naslednici ni za imenice kao: *Smederévac*, *Srbijānac*, *skākāč*, *slāgāč*, *řvāč*, itd. Ipak je i bez toga situacija u ovom Rječniku sasvim jasna: akcenat je i u vok. jedn. i u vok. mn. prebačen, u Daničićevom duhu, uvek na početni slog.

Nisam uspeo da išta od ovog materijala pronađem u rečniku kosovsko-metohijskih govora koji je izradio G. Elezović. Ni u naša dva-tri veća savremena rečnika (Ristić-Kangrginom »Enciklopediskom srpskohrvatsko-nemačkom rečniku«, Dayre-Deanović-Maixnerovom »Hrvatsko-francuskom rječniku« i Benešićevom »Hrvatsko-poljskom rječniku«) nema gotovo ništa; jedino sam našao: »Vòjníci, otadžbina je u opasnosti« u Ristić-Kangrginom rečniku pod rečju »vojnik«.

Zatim imamo dva pravopisna rečnika — prvi, Belićev u »Pravopisu srpskohrvatskog književnog jezika« (Beograd, 1950) i drugi u »Pravopisu srpskohrvatskoga (odnosno hrvatskosrpskoga) književnog jezika« (Novi Sad — Zagreb, 1960), našem novom zajedničkom pravopisu, koji su izradili naši najjemenitniji srpsko-hrvatski jezički stručnjaci.

Belić ima uglavnom akcente samo u jednini i uvek na prvom slogu, dakle prenesen akcenat: *jùnāče*, *vòjníče*, *òrāču*, *mlādiću*, *bè-rāču*, *bèčāre* i *bèčāru*, *bārjaktāru* i *bārjaktāre*, *kāpetāne*, *šìnovče*, *gènerāle*, *dènerāle*, *gòspodāru* i *gòspodāre*, *òbučāru* i *òbučāre*, *ìgrāču* i sl., a od mn. našao sam samo: *jùnāci*, *vòjníci* i *mlādići* — opet sa prenesenim akcentom. Od imenica kao *Šumādīnac*, *Resāvāc*, *Dalmatīnac* itd. ili nije dat vok. ili neke od njih uopšte nisu unesene u rečnik, a Vukove akcente *kolāči* i *nèsūdenīče*, u koje je Daničić sumnjao, nije ni pokazao.

Evo najzad i materijala u našem novom Pravopisu. Vok. jedn.: *jùnāče*, *vražićku* (od *vražīcak*), *vòjníče*, *òrāču*, *mlādiću*, *mlādičku* (od *mladićak*), *sèljāče*, *Šumādīnče*, *Smèderèvče* (valja imati u vidu da ova imenica u nom. jedn., pored *Smederévac*, ima i *Smèderevac*, a od ovog poslednjeg oblika vok. jedn. može biti samo *Smèderèvče*), *Dālmātīnče*, *glāsniče* (od *glāsničk*), *kljūčāru* i *kljūčāre*, *glāvoču* (od *glāvoč* — *glāvòča*), *kòvāču*, *kòsāču*, *nītkove* (od *nītkòv* — *nītkòva*), *gvòžđāru* i *gvòžđāre*, *svèdoče*, *Pèruānče* (od *Peruānac*), *pènzionēru* (od *penzionēr*), *pèlivāne* (od *pelivān*), *pjevāču*, *òvčāru*, *māčore* (od *māčòr*), *Krivovīrče* (od *Krivovīrac*), *křiminālče* (od *křiminālac*), *zèmljāče*, *pòljāče*, *bārjaktāru* i *bārjaktāre*, *kāpetāne*, *bòlesniče* (od *bolēsničk*), *gènerāle*, *òfīcijāle*, *dèčāče*, *gòspāru* (od *gòspār*), *gòspodāru*, *gròbāru* i *gròbāre* (od *gròbār*), *Viròvče* (od *Viròvac*). Od množinskih oblika našao sam samo *mlādići* i *jùnāci* i *junāci*; ovo poslednje je svakako jedan od interesantnijih trenutaka u dosadašnjem izlaganju ove materije — zbog toga što se priznaju obe akcenatske forme za vok. mn.; to, doduše, ne znači mnogo, pošto predstavlja usamljen slučaj, ali ima punu vrednost kao indicija za nešto što bi moglo biti jedan od akcenatskih zakona u ovom trenutku razvitka našeg jezika.

Ipak se mora reći da pitanje akcenta vok. mn. ovde razmatranih imenica nije u Pravopisu izvedeno načisto. To što se za neke imenice — one koje se završavaju na zadnjonepčane suglasnike — daje množina, npr.: *vojníci, junáci, zemljáci, zemljaníci* itd. — učinjeno je da bi se pokazale glasovne promene, a dugouzlazni akcenat (*vojníci* itd.) ne sme se uzeti i kao akc. vok. mn. ako se ima u vidu da je kod imenice *júnāk* dato: mn. *junáci*, vok. mn. *júnāci* i *junáci*. To ne bi moralo biti tačno ako, eventualno, članovi Komisije smatraju da imenica *júnāk* može imati u vok. mn. dva akcenta (*jùnaci* i *junáci*), a da ostale ne potpadaju pod taj sistem izgovora, već u vok. mn. ostaju sa akc. nom. mn. (*vojníci* itd.). U svakom slučaju, stvar nije dorečena. Ali se mora reći i to da Komisiji nije bio prvenstveni zadatak da rešava akcenatska pitanja našeg jezika, već *pravopisna*, pa se zbog toga ovde ne mogu ni tražiti sva akcenatska rešenja; akcenat je Komisiji bio uzgredan problem.

Na kraju ovog izlaganja rečničkog materijala valja imati u vidu i veliki »Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika« Srpske akademije nauka i umetnosti koji izrađuje Institut za srpskohrvatski jezik (Beograd), od koga je dosad izašao prvi tom (slovo A i deo slova B). U njemu je notiran samo akcenat vok. jedn., i to uvek na prvom slogu reči: *bàrjaktāru* i *bàrjaktāre*, *āpotekāru* i *āpotekāre*, *ādvokāte*, *bērāču*, *bēcāre* i *bēcāru*, *bēlove* i *bělōve* itd. Od reči kao *begōvāt*, *begúnac*, *bégūn*, *bācil*, *bacilāš*, *bācāč*, *aperitīv*, *Apatīnac*, *apārāt* itd. nisu davani vokativi, pa se, prema tome, ne vidi ni njihov akcenat.

NAUČNI RADOVI I GRAMATIKE

Vukova »Srpska gramatika« (pred Rječnikom od 1818) predstavlja prvu gramatiku modernog srpskohrvatskog jezika. U toj gramatici, u paradigmim imenice *kólāč*, Vuk daje *kólāču* (vok. jedn.) i *kolāci* (vok. mn.), a od imenice *sòkō* — *sòkole* (vok. jedn.) i *sokòlovi* (vok. mn.).

Đuro Daničić (u »Maloj srpskoj gramatici«, Beč, 1850) ima ove oblike (str. 7): *júnāče*, *Frāncūzu* (od *Frāncūz*), *kōvāču*, *gōspodāru*. Ali je Daničić dao daleko više materijala i izrazio mnogo više mišljenja u svojim studijama o srpskom akcentu (skupljenim u »Srpskim akcentima«, Beograd-Zemun, 1925), u kojima je izvanredno klasifikovao naš akcenatski materijal i pokazao akcenatske promene u našem jeziku. Ovde uzimamo, razume se, onaj deo tog materijala koji se odnosi na našu temu.

Prvo, tip: *vōjnīk* — *vojníka* (str. 35). — Sve ovakve imenice, veli Daničić, imaju u vok. jedn. kratki silazni akcenat na prvom slogu: *júnāče*, *vězīru*, *Nōvāče*, *Nōvljāče*, *đrāču*, *stārīšu* (od *stārīš*, *-iša*). On misli da se tako menja i akc. u vok. mn.: *júnāci*. U vezi sa tim veli da je V. Karadžić, u svojoj gramatici pred rečnikom od 1818. god., na

str. XXXVII, naveo akc. u vok. mn. *koláči*, i dodaje »ali ja sumnjam da bi tako bilo« misleći da i tu treba da bude: *kòlāči*. Već iz materijala koji smo dosad naveli vidi se da je Daničićeva sumnja neopravdana. Daničić svakako ne bi izrazio ovu sumnju da je na terenu bliže ispitivao ovaj akcenat.

Drugo, tip: *šārōv* — *šarōva* (str. 35—36). — Za imenice ovog tipa utvrđuje u vok. jedn. preneseni akcenat na prvi slog: *rògove* od *rògōv* — *rogōva*, a za njihov akcenat u vok. mn. ništa ne kaže.

Treće, tip: *Resávac* — *Resávca*, gen. mn. *Rèsāvācā* (str. 44). — O ovom tipu Daničić ni blizu ne govori odlučno kao o tipu *júnak* — *junáka*. Evo šta on kaže: »I u zvat. jed. jamačno se menja akc., i to mesto akcenta [˘] na drugom slogu dolazi [˘] (dužina), a na prvom ne znam dolazi li [˘] ili [˘], n. p. *Resávac*: *Rèsāvče* ili *Rèsavče*? — Po svoj prilici i u zvat. mn. biće akcenat kao u zvat. jed.« U vezi sa ovim Rešetar dodaje da je Daničić u Akademijinom Rječniku dao gen. mn. od imenica kao *andéлак*, *bjegúnac*, *brdéljak*, *brežúljak* (*andē-lākā* itd.), ali da nije pokazao akcenatske promene u vok. jedn. i mn., sem što od *Budímac* ima *Būdīmče* u vok. jedn.

Četvrto, tip: *sinōvac* — *sinóvca* (ne uzimaju se ovde u obzir druge akcenatske forme koje imenice ovog tipa mogu imati: *sinóvac* — *sinóvca*, *sinōvac* — *sinōvca*). — Misli da i ove imenice imaju u vok. jedn. akcenat na prvom slogu: *sínōvče*, pa dodaje: »Ovakvi su akcenti po svoj prilici i u mn. u istom padežu« (str. 45). Slično kaže i za tip *udōvac* — *udóvca*: »Može biti i u zvat. jed. a i mn. da bi se akc. promenio, ali kako?« Stvar se donekle komplikuje i time što i ovaj tip može imati druge akcenatske forme: *udōvac* — *udóvca* i *udóvac* — *udóvca*.

Peto, tip: *kapetān* — *kapetána* (str. 47). — Tvrdi da je akcenat u vok. jedn. prebačen na prvi slog: *bārjaktāre*, *gòspodāru*, *dòbošāru*, *kāpetāne*, *něimāre*, *đènerāle*, a »u zvat. mn. rekao bih da se ovako akcenti menjaju«. Rešetar na to veli: »Nego DA (Daničić u Akad. Rječniku) kod *advókāt* i *baščòvān* ne spominje te promjene ni u vok. sing., a samo kod *bolěsnik* ima *bòlesnīče*; u Dubrovniku je od *kapetān* vok. pl. bez sumnje *kāpetāni* (ista str.).

Šesto, tip: *Dalmatínac* — *Dalmatínca*, gen. mn. *Dalmâtínācā*. — Ovde je Daničić prilično određen. Veli da se akc. prebacuje na prvi slog i u vok. jedn. i u vok. mn., i navodi: *Dālmatinče*, *Něgotinče*, *tūđožēmče*, *čūdotvōrče*. Takav akcenat u vok. imale bi i sve druge takve imenice: *dobročínac*, *završétak*, *zamotúljak*, *inostránac*, *Jagodínac*, *Makedónac*, *Smederévac*, *Podunávac*, *siromášak*, *čovečúljak* itd.

Sedmo, tip: *zapovédnik* — *zapovedníka* (str. 53). — Misli da u vok. jedn., a po svoj prilici i u vok. mn., dolazi [˘] na prvi slog: *zāpovedníče*,

⁴ I dijalektološki su radovi, razume se, naučni radovi. Pod »naučni radovi« u ovom naslovu podrazumevaju se oni istorijski jezički naučni nedijalektološki radovi kojima je, u suštini, cilj da učvrste ono što treba da važi u književnom jeziku, pravilne jezičke pojave, »norme« knj. jez., dakle sintetičke naučne radove.

lâkrđijâšu, ali se pita da tu nije možda i akcenat ` (*lâkrđijâšu*). Sumnja u Vukov vok. jedn. *nêsûđenīče* (od *nesuđenīk*) u Rječniku, a i Rešetar veli da je u Dubrovniku vok. jedn. od *ispovjednik* sigurno *ispovjedniče*. Ja sam već rekao (v. gore) da vok. jedn. ove i ovakvih imenica glasi u mom kraju: *nêsûđenīče* s tim što nom. jedn. ne glasi *nesuđenīk*, već *nêsûđenīk*, što potvrđuje i opozitum te imenice: *sûđenīk*. Valjalo bi objasniti otkud Vuku dužina na vokalu *u* u vok. jedn. ako nom. zaista glasi *nesuđenīk*.

Osmo, tip: *Novopazârac* — *Novopazârca*. — Ni ovde Daničić nije siguran. Misli da je akcenat na prvom slogu, ali ne zna da li je to ` ili ` : *Jêrusalīmcê* ili *Jêrusalīmce*; vok. mn. i ne pominje.

Za imenicu *ispodsumčânīk* veli da joj samo drugi deo (*-sunčanīk*) ima akcente; prema tome, vok. jedn.: *ispodsûnčanīče*, vok. mn.: *ispodsûnčanīci* (str. 56), a slično je i sa imenicom *čuturoispīlac*: *čuturoispīlče* — *čuturoispīlci* (ista str.). Biće da ova imenica svakako ima i pokazane akcente, što je uslovljeno njenom složeničkom prirodom. Međutim, imenica, npr., *vegetarijânac*, koja spada u isti tip (isti broj slogova, akcenat i dužine na istim mestima: *čuturoispīlac* — *vegetarijânac*, *čuturoispīlca* — *vegetarijâнца*, *čuturoispīlācā* — *vegetarijâncā*), nema u vok. jedn. *vegetarijânce*, već *vêgetarijânce* ili *vegetarijânce*, a u vok. mn. *vêgetarijânci*, *vegetarijânci* ili *vegetarijânci*.

Kao što se vidi, Daničić je posvetio veliku pažnju ovom problemu. Za to što u svim slučajevima nemamo kod njega zadovoljavajuća rešenja — ne možemo mu, razume se, zameriti, zato što se u njegovo vreme nije ni blizu raspolagalo dijalektološkim materijalom (tj. poznavanjem narodnih govora) kolikim se raspoláže danas i zato što je Vukov materijal o ovom pitanju, kao što smo videli, vrlo oskudan (u stvari predstavlja samo indicije, a ne rešenja), a Daničić je uglavnom proučavao akcenat samo na Vuku.

P. B u d m a n i, u *Grammatica della lingua serbo-croata* (Vienna, 1867), ima: *Frâncûzu* i *Ėnglezu* (str. 27) i *jûnâci* (str. 29).

U svojim »Studijama o hrvatskom akcentu« (Rad JA 59) A. P a v i ć ima: *pđmoćniče* — *pomoćnici*, *ispovjedniče* — *ispovjednici* (str. 6), ali *bjêgûnce* — *bjêgûnci*, *inostrânce* — *inostrânci*, *Nđvopazârce* — *Nđvopazârci* od *Novopazârac* (str. 71), zatim *mřtvače* — *mrtvâci* od *mřtvac* (str. 4), *lûdove* — *ludôvi* od *lûdov* — *ludôva*, *šarampôve* — *šarampôvi* od *šarâmpôv* — *šarampôva* (str. 5), *jûnâče* — *jûnâci* (str. 6), *kđšče* — *kđsci* (od *kđsac*), *blîzânce* — *blîzânci* od *blîzânak* (str. 70), *čuturoispīlče* — *čuturoispīlci* (str. 72). Vokativ jedn. i mn. imenice *Crnôgorac* glase u njega: *Crnôgôrče* — *Crnôgôrci* verovatno zato što Pavić priznaje Vukov akcenat nom. jedn. (*Crnôgorac*), a ne i akc. *Crnogórac*.

U Leskinovoj »Gramatici srpskohrvatskog jezika« (Grammatik der serbo-kroatische Sprache, Heidelberg, 1914) stoji (str. 337—339): *jûnâče* — *jûnâci*, *gđspodâru* i *gđspodâre* prema *gospôdâr*, *prđšče* prema *prôsac*.

Jedan od naših lingvisti i gramatičara koji najdoslednije zastupa gledište da pokazane imenice imaju u vok. jedn. i vok. mn. akcenat na prvom slogu jeste hrvatski naučnik T o m o M a r e t i ć. U svojoj »Gramatici i stilistici hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika« (Zagreb, 1899) ima u paradigmi imenice *òràč* za vok. jedn. *òràču*, a za vok. mn. *òràči* (str. 133). To, po njemu, važi za sve dvosložne imenice m. r. koje na prvom slogu imaju kratkouzlazni akcenat, na drugom dužinu, a u gen. jedn. dugouzlazni akcenat na srednjem slogu (*òràč* — *oráča*), dodajući da takvih imenica ima vrlo mnogo: *jùnāk*, *mlàdīc*, *òràč*, *òvčār*, *vòjnik* itd. Maretić kaže da to u potpunosti važi i za tip *šāròv* — *šāròva*, dakle: *šāròve*, *lùdòve*, *nìtkòve* (str. 151). Od ovoga se izuzimaju prezimena tipa *Tèrzić* zato što im je vokal *i* postao kontrakcijom: Terzijić > Tèrziic > Tèrzić (str. 152). Sem toga, u vok. jedn. i vok. mn. imaju akcenat na prvom slogu i imenice kao:

a) *gòspòdār*, *òpàncār*, *pomòcñik*, *poslòvač* itd.: *gòspòdāru* — *gòspòdāri* (izuzimaju se prezimena tipa *Popàdić* čiji je vokal *i* postao kontrakcijom kao i u prezimena tipa *Tèrzić*);

b) *ìspovjèdnīk*, *lakrdijāš*, *poturčèñik* itd.: *ìspovjednīče* — *ìspovjednīci*;

v) *bjegúnac*, *brežúljak*, *ostátak*, *počétak* itd.: *bjègūnče* — *bjègūnci*;

g) *čudotvórac*, *Dalmatīnac*, *inostrānac*, *započétak* i dr.: *čùdotvòrče* — *čùdotvòrci* (str. 152).

Govoreći posebno o akcentu vok. jedn. i vok. mn. (str. 153), Maretić još jednom navodi pokazane akcente. »Znatno je«, veli on, »što se u vokativu i jednine i množine akcent vrlo često pomiče na početak riječi; isp. na pr. *òràč* — *oráča* — *oráči*: *òràču* — *òràči*; *gòspòdar* — *gòspòdāra* — *gòspòdāri*: *gòspòdāru* — *gòspòdāri*; *ìspovjèdnīk* — *ìspovjednīka* — *ìspovjednīci*: *ìspovjednīče* — *ìspovjednīci*; *bjegúnac* — *bjegúnca* — *bjegūnci*: *bjègūnče* — *bjègūnci*; *čudotvórac* — *čudotvóra* — *čudotvòrci*: *čùdotvòrče* — *čùdotvòrci*. Tako je u svih imenica, koje se s ovima u akcentima slažu, a tako je i u riječi: *blizānak* — *blizānka* — *blizānci*: *blizānče* — *blizānci*; *sinòvac* — *sinòvca* — *sinòvci*: *sinòvče* — *sinòvci* i u onijeh, koje su na njih nalik«. U vezi sa rečju *nesuđèñik* veli: »Što Vuk u rječn. (1852) kod *nesuđèñik* piše vokativ *nèsuđenīče* [Vuk ima dužinu na *u*], to će biti pogrješka (mjesto *nèsuđenīče*)«. Kao što se vidi, Daničićeva sumnja u Vukov akcenat vok. jedn. ove imenice pretvorila se u Maretića u tvrđenje.

Ne pominje ni Vukov akcenat *koláči* ni Daničićevu sumnju u njega.

Isti principi ogledaju se i u jednom drugom njegovom radu (O nekim pojavama kvantitete i akcenta u jeziku hrvatskom ili srpskom, Rad 67, Zagreb, 1883): *svjèdoče* (str. 34. i 52), *rògòve* od *rògòv* — *rogòva* (52), *gòspòdāri* (52), *šārāmpòve* od *šārāmpòv* — *šārāmpòva* (52), *jùnāče* (57. i 59), *òràču*, *vèžīre* (57), *gòspòdāru*, *bjègūnče*, *čùdotvòrče* (59).

S t o j a n N o v a k o v i ć (Srpska gramatika, Beograd, 1902), takođe u paradigmi, ima: *òràču* (vok. jedn.) i *òràči* (vok. mn.).

A. Belić, u »Gramatici srpskohrvatskog jezika za drugi razred srednjih i stručnih škola« (II izd., Beograd, 1934) beleži: *mlāđiću*, *trūbāču*, *pāstīru*, *gōspodāru*, *Frāncūzu* (str. 64), *vōjñiče*, *sōkole* — *sōkoli* (str. 69), a u »Istoriji srpskohrvatskog jezika, knj. II sv. 1: Reči s deklinacijom« (Beograd, 1950 — univerzitetska predavanja): *vōjñiče*, *gōspodāre*, *Dālmātīnče*, *zāpovedniče*, *Jērusalīmče*, *sinōvče* (str. 30—31), *čōveče* i *sōkole* (str. 32).

U svom radu »Akcentat u Gramatici Matije Antuna Reljkovića« (Rad JA 194) S. Ivšić veli da Reljković ima: *jūnāče* i *gōspodāru* (str. 35), a u radu »Akcentat u Gramatici Ignjata Alojzija Brlića« (Rad JA 194): *đēnerālu*, *Ėnglēzu*.

Miloš Moskovljević, u članku »Vokativ ličnih imena i prezimena« (NJ, knj. II, Beograd, 193), ima vok. jedn. *kūćērku* od *kūćérak*.

U svim srednjoškolskim gramatikama srpskohrvatskog jezika u kojima se beleži naglasak — akcentat je uvek na prvom slogu, npr.: *gōspodāre* i *gōspodāru*, *pīsāru* i *pīsāre*; tako i *glāvār*, *strāžār*, *vōzār*, *ljēkār* i druge (S t. M u s u l i n: Gramatika hrvatskosrpskoga jezika za drugi razred srednjih i njima sličnih škola, Zagreb, 1937, str. 43); *sōkole*, *gōspodāru* (M. L a l e v i ć: Gramatika srpskohrvatskog jezika, Beograd, 1938, str. 44. i 45); *pāstīru*, *jūnāče*, *gōspodāru* (D. A l i m p i ć: Gramatika srpskohrvatskog jezika za II razred srednjih škola, Beograd, 1939, str. 22. i 23) i dr.

Posle rata izašle su dve veće gramatike našeg jezika: 1. »Gramatika srpskohrvatskog jezika za više razrede gimnazije« od M i h a i l a S t e v a n o v i ć a (Beograd, III izd. 1957) i 2. »Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika« (Zagreb, 1958), koju su napisali B r a b e c - H r a s t e - Ž i v k o v i ć.

M. Stevanović daje: *mlāđiću*, *kōvāču*, *jūnāče*, *vōjñiče*, *pāstīru* (e), *gōspodāru* (e), *gōvedāru* (e), *vōzāru* (e) (str. 115), zatim: *prōdāvče*, *Dālmātīnče*, *Smēderēvče*, *čōvečūljče* (str. 129). Na str. 131. nalazi se ovo pravilo: »Imenice s akcentima na drugom od kraja i dužinom na krajnjem slogu, kao što su:

jūnāk, *Bōgdān*, *Nōvāk*, *kapētān*, *pomōćnīk*, *konjūšār*, *advōkāt* i sl. — u svim padežima sem vok. jednine (podvukao M. S.) imaju akcentat na krajnjem slogu osnove: *junāka*, *junāku* . . . *junāci* . . . U vok. jedn. je kod njih ^o na prvom slogu:

jūnāče, *Bōgdāne*, *Nōvāče*, *kāpetāne*, *pōmoćniče* itd.«

U odnosu na T. Maretića (a time i na Daničića i neke druge) ovde imamo sasvim nov momenat: po Daničiću i Maretiću akcentat je u vok. mn., kao i u vok. jedn., prebačen na prvi slog, dok je po Stevanoviću taj akcentat kao u nom. mn. (tj. neprenesen na prvi slog):

junāci, *kapetāni*, *pomoćnici*, *advokāti* (Stevanović) prema:
jūnāci, *kāpetāni*, *pōmoćniči*, *ādvokāti* (Daničić, Maretić).

Brabec - Hraste - Živković daju ovaj materijal:

a) *lažove* (od *lažōv* — *lažōva*), *šarove*; tako i: *ćalōv*, *lūdōv*, *nitkōv*, *bjelōv* (str. 55);

b) *Hrvāte* (od *Hrvāt*), *ōrāču*; tako i: *mlādīc*, *skakāč*, *bērāč*, *pjevāč*, *jūnāk*, *vōjnik*, *seljāk*, *glāsnik* (str. 58);

v) *šinōvče* (od *šinōvac*), *brěžūljče* (od *brežūljak*); tako i: *bjegūnac*, *bjelānac*, *čtvrťak*, *dobitak*, *dođatak*, *jedinac*, *komārac*, *mekūšac*, *ostatak*, *početak*, *podatak*, *zadatak*, *razvitāk*, *trenūtak*, *udōvac*, *vrhūnac*, *zločinac* (str. 58);

g) *pōmoćniče* (od *pomōćnik*), *gōspodāre* (od *gospōdār*); tako i: *advokāt*, *bolēsnik*, *genērāl*, *izdāvāč*, *kalēndār*, *oficir*, *ogrťāč*, *poglāvār*, *pokrivāč*, *sabirāč*, *smetēnjāk* (pored *smētenjāk*), *veseljāk*, *zimōvnik* (pored *zimōvnik*), *tambūrāš* (str. 59);

d) *zāpovjedniče* (od *zapovjednik*), *vinogradāru*; tako i: *ispovjednik*, *komedijāš*, *lakrdijāš*, *kukurūznjāk* (pored *kukūruznjāk*), *podupirāč* (str. 59);

đ) *Dālmatinče* (od *Dalmatinac*; verovatno je štamparskom pogreškom izostala dužina na slogu *ti*: *Dālmatinče*), *pōgorēlče*; tako i: *čovječūljak*, *čudotvōrac*, *dobročīnac*, *izuzetak*, *Makedōnac*.

Na str. 45. vele: »Kod nekih je razlika u akcentu: nom. mn. *junāci*, vok. *jūnāci*! nom. *vojníci*, vok. *vōjníci* (dužina na slogu *ni* verovatno je izostala štamparskom greškom — M. S.); nom. *mlādīci*, vok. *mlādīci*!«

Kao što se vidi, u vok. jedn. akcenat je u svim tipovima na prvom slogu, a u vok. mn. samo u tipu *jūnāk*. Za ostale tipove nisu dati akc. vok. mn., ali bi se oni mogli odrediti na osnovu formulacija pravila koja su dali. Tako, npr., pisci vele da je u tipu *lažōv* — *lažōva* u vok. jedn. akcenat " , na osnovu čega bi se moglo zaključiti da je vok. mn. *lažōvi*; ili *bjegūnac* — *bjegūnca*, vok. jedn. sa " na prvom slogu: *bjēgūnče*, na osnovu čega bi ispalo da je vok. mn. *bjegūnci* itd. Međutim, ovi zaključci ne bi morali biti sasvim sigurni ako se ima u vidu ono što je za tip *Hrvāt* — *Hrvāta* rečeno na str. 58. Naime, rečeno je da je u vok. jedn. " : *Hrvāte*, a u ostalim padežima ' , znači — i u vok. mn. *Hrvāti*. A ovo se sukobljava sa onim što je rečeno na str. 45. (*jūnak* — vok. jedn. *jūnāče*, vok. mn. *jūnāci* itd.). Ili, može biti, smatraju da, kao što su i rekli, samo neke imenice (*jūnāk*, *vōjnik*, *mlādīc*) imaju u vok. mn. prebačen akcenat na prvi slog, a da u ostalim imenicama tog tipa ne mora biti prebacivanja akcenta.

JOŠ NEKI MATERIJAL

U raznim mestima, od raznih lica (starijih i mlađih, školovanih i neškolovanih, jezički stručnih i nestručnih itd.), čuo sam ili zabeležio ove primere: *mlādīču* — *mlādīci*, *gōspodāru* — *gōspodāri* (u Sandžaku, u slobodnom govoru), *sōkole* — *sōkoli* — *sōkolovi* (u Beogradu,

u slobodnom govoru), *koláči* (po upitniku, objekat školovan, stručan, u Beogradu, rodom iz Šapca), vok. jedn.: *slavúju*, *mladiću* (spiker Radio-Beograda, u emotivnoj interpretaciji umetničkog teksta), *momčiću* (Beograd), *mužiću*, a u produženoj emociji i dozivu: *mužićū* (u raznim mestima), *glasoviráči* (u Beogradu, objekat iz Požarevca, školovan, stručan, po upitniku), *đvicijeri* (po kvestionaru, objekat iz Bjelopavlića, neškolovan, sad živi u Beogradu), *mŕtvīče* (od *mŕtvīk*), *jǎdnīče*, *mrtvíci*, *jadníci* (osoba sredovečna, neškolovana, rodom iz durmitorskog kraja, sad živi u Beogradu, u slobodnom govoru), *jǔnāče* — *junáci* i *jǔnāci*, *mlādiću* — *mladići* i *mlādići*, *nĭtkove* i *nĭtkovu* — *nĭtkóvi* i *nĭtkovi*, *kōsāču* i *kōsāče* — *kosáci* i *kōsāci*, *sĕljāče* — *seljáci*, *bārjaktāre* i *bārjaktāru* — *barjaktári*, *Novopázārče* — *Novopazárci*, *ūtopljenīče* — *utopljeníci*, *dĕsetāre* i *dĕsetāru* — *dĕsetári* i *dĕsetári* itd. (sve po kvestionaru, objekat — učitelj, stalno živi u Sarancima na Sinjajevini), *bĕlesnīče* (osoba jezički stručna, u Beogradu, rodom iz okoline Gornjeg Milanovca, u slobodnom govoru).

U Brankovom »Đačkom rastanku«, pored drugih, nalaze se i ovi poznati stihovi:

Srbijanče, ognju živi,
 Ko se tebe još ne divi!
 Oj, Bosanče, stara slavo,
 Tvrdo srce, tvrda glavo!
 Crnogorče, care mali,
 Ko te ovde još ne fali?
 Oj, sokole Dalmatinče,
 Divna mora divni sinče!
 Oj, Slavonče tanani!
 Banaćane lagani!

Izneću ovde kako su neka lica izgovorila imenice u tim stihovima koje ulaze u obim ove teme. Izgovori su se kretali uglavnom u granicama ova dva tipa:

a) *Srbijānče*, *Bōsānče*, *Crnogōrče*, *Dalmatīnče*, *sōkole*, *Slāvōnče* (Beograd, Šabac, užički kraj, Požarevac, istočna Hercegovina, Mostar; objekti gotovo svi školovani, neki od njih jezički stručnjaci, a neki nestručnjaci; svi sad žive u Beogradu);

b) *Sŕbijānče*, *Bōsānče*, *Crnogōrče*, *sōkole*, *Dālmātīnče*, *Slāvōnče* (Lika, Banija, Šaranci na Sinjajevini).

Nisu, razume se, izgovorili samo ova dva tipa. Jedan objekat iz Beograda, npr., izgovorio je *Dālmātīnče*, a drugo kao pod a); jedan objekat iz Slavonije (tehnički radnik) izgovorio je sve kao pod b) sem *Bōsānče* i *Slāvōnče*; objekat iz istočne Hercegovine — sve kao pod a), sem *Slāvōnče*; interesantno je da je objekat iz Šaranaca (učitelj) sve izgovorio kao objekat iz Like.

Što se tiče akcenta vok. mn., gotovo svi su izgovorili pomenute imenice sa akcentom izvan okvira prvog sloga: *Srbijānci*, *Bosānci*, *Crnogōrci* i *Crnogórci*, *Dalmatīnci*, *Slāvónci*.

Uz sve ovo moraju se dati dve napomene:

prvo, iako je sve ovo sigurno izgovoreno, ipak se svemu ne može pokloniti puna pažnja zbog akcenatskog »klizanja«, akcenatskog »ugledanja«: kako se izgovori prva reč (*Srbijanče*), u tom »zaletu« teku i druge; s druge strane, ovaj se materijal ne može sasvim odbaciti, jer je prva reč, bilo ovako ili onako, sigurno, »bezuticajno« izgovorena;

drugo, reč *Crnogorac* ima svoj klasični izgovor: *Crnògorac*, i tada sasvim ispada iz obima ove teme (od takve nominativne akcenatske forme nema nikakvih odstupanja ni u vok. jedn. ni u vok. mn.: *Crnògòrče* i *Crnògòrci*). Međutim, svakako je veći broj ljudi kod nas koji tu reč izgovaraju *Crnogórac*, i tada ona sasvim ide u red imenica čiji vokativni akcenat ovde razmatramo; kao takva, ona može imati u vok. jedn. *Crnogòrče* i *Crnògòrče* i u vok. mn. *Crnògòrci* i *Crnogórci*; i izgovor *Crnogórci* teorijski je sasvim opravdan.

KATEGORISANJE MATERIJALA

Sav ovaj materijal može se rasporediti na razne načine. Mislim da će biti dobro pregledati ga po *mestu*, po *onome što su naučnici uzimali kao književni (normativni) akcenat* i po *akcenatskom tipu*.

a) *Po mestu*

Akcent je *prenesen* na prvi slog reči u ovim mestima:

1. *u vok. jedn.*: Prčanj, Ozrinići, katunska i lješanska nahija (ređe), Crmnica, Piperi, Vasojevići, Novi Pazar, Sjenica, Janjevo, sretečka župa, južna Srbija, Timok, istočna Hercegovina, Piva, Drobnjaci, Šaranci, Uskoci, Sandžak, Pocerina, Gornji Milanovac, Beograd, Mačva, Srem, Bačka, Dubrovnik, Mostar, Sarajevo, Posavina, Maglaj, Lika, Šaptinovac, Dugi otok, Korčula, Istra;

2. *u vok. mn.*: Prčanj, Ozrinići, Dubrovnik, Piva i Drobnjaci (delimično), Uskoci (delim.), Pljevlja, Mačva, Srem (retko), Beograd (del.).

Akcent je *neprenesen* na prvi slog reči u ovim mestima:

1. *u vok. jedn.*: Prčanj, Lepetani (Boka Kotorska), Ozrinići, katunska i lješanska nahija, Crmnica, Piperi, Vasojevići, Janjevo, severni Timok, Pocerina, Beograd, Hvar, Korčula, Istra;

2. *u vok. množ.*: Prčanj, katunska i lješanska nahija, Piperi, Vasojevići, Piva, Drobnjaci, istočna Hercegovina, Uskoci, Šaranci, Pocerina, Beograd, Srem, Posavina, senjsko zaleđe, Šaptinovac.

b) *Po onome što su naučnici uzimali kao književni (normativni)*

akcenat

Smatraju da akcenat *treba* da bude na prvom slogu:

1. u vok. jedn.: Vuk, Broz, Iveković, Budmani, Rešetar, Belić, članovi Komisije za izradu novog pravopisa (Belić, Hraste, Stevanović, Aleksić, Vuković, Jonke i dr.), Daničić, Pavić, Leskin, Maretić, St. Novaković, M. Stevanović, Brabec-Hraste-Živković i dr.;

2. u vok. mn.: Daničić (ukoliko ne sumnja u neke akcente), Budmani, Pavić, Leskin, Rešetar, Maretić, St. Novaković, Belić, članovi Komisije za izradu novog pravopisa i dr.

Smatraju da akcenat *ne treba* da bude samo na prvom slogu:

1. u vok. jedn.: niko;

2. u vok. mn.: Vuk, Pavić, članovi Komisije za izradu novog pravopisa, Stevanović, Brabec-Hraste-Živković i dr.

Interesantno je da se Vuk ne nalazi među onima koji smatraju da se akc. u vok. mn. prebacuje na prvi slog.

v) Po akcenatskom tipu

Ovde treba pokazati gde se sve, na kojim slogovima imenica pojavljuje vokativni akcenat u uzetim akcenatskim tipovima, i koje akcenatske forme ima.

1. Tip *jùnāk* — *junáka*

Akcenat na prvom slogu u vok. jedn.:

jùnāče, vđjnīče, svirāču, mlādīću, đrāču, kđvāču itd.

Ovaj je akcenat mnogostruko potvrđen. Pokazan je u svim krajevima srpskohrvatske jezičke teritorije. Nalazi se svuda u dijalektološkim radovima, naučnim radovima i gramatikama.

Akcenat nije prebačen na prvi slog u vok. jedn.:

zanāte, vampôre, gluvāčŭ, đrvāre, kopōčŭ, slavŭju, mladiću, mužiću.

Potvrđen u katunskoj i lješanskoj nahiji, Piperima, severnom Timoku, na Hvaru i u formi *mladiću* — na više mesta. Kao što se vidi, rasprostranjenost mu je daleko ograničenija u odnosu na akcenat *jùnāče*. U nauci mu nije priznata književna vrednost.

U vok. mn. akcenat je na prvom slogu:

jùnāci, sěljāci, glāsīci, vđjnīci, đđčāci itd.

Dosta rasprostranjen (Piva, Drobšnjak, Uskoci, Pljevlja, Neštin u Sremu, Mačva, Posavina, Šaptinovac i dr.). Priznaju ga Daničić, Budmani, Pavić, Belić, Leskin, novi Pravopis i dr.

Akcenat nije prebačen na prvi slog u vok. mn.:

junāci, ajvāni, svirāci, seljāci, mladići, kolāci, Hrvāti itd.

I ovaj je akcenat rasprostranjen (Vasojevići, Piva, Drobnjak, Uskoci, istočna Hercegovina, Pocerina, Srem, senjsko zaleđe i dr.). Priznaju ga, pored drugih, Vuk, novi Pravopis, Stevanović, Brabec-Hraste-Živković.

2. Tip *kapetān* — *kapetāna*

Akcentat na prvom slogu u vok. jedn.:

kāpetāne, gđspodāre, kōmandīre, đficīre, brigādīre, pōtkivāču, bārjaktāre, pēlivāne, ādvokāte, pōmoćniče, gđvedāru itd.

I ovaj je akcenat vrlo rasprostranjen; susreće se u svim narodnim govorima srpskohrvatskog jezika. Nalazi se u mnogim dijalektološkim radovima, naučnim radovima, velikim i školskim gramatikama.

Za nepreneseni akcenat u vok. jedn. ovog akcenatskog tipa imam ove primere:

govedārū, konjušārū i sl.

Njegova je rasprostranjenost veoma ograničena; zabeležio ga je prof. Stevanović u Piperima, i to samo ako se vokativ završava na *u*, a ako se završava na *e*, onda je akcenat na prvom slogu: *kāpetāne*.

Odnos prenesenog i neprenesenog akcenta u vok. mn. mnogo se razlikuje u pogledu srazmere od odnosa prenesenog i neprenesenog akcenta u vok. jedn. Ovde ima mnogo više neprenesenog akcenta nego u vok. jedn.:

kāpetāni, bārjaktāri, pōglavāri, zūlumcāri itd.

ali i:

kapetāni, gotovāni, bārjaktāri, pomoćnici itd., i u starijim govorima:

kapetāni (= *kapetāni*), *konjušāri* (= *konjušāri*) itd.

I jedan i drugi akcenat (*kāpetāni* : *kapetāni*) dosta su rasprostranjeni, a Stevanović i grupa Brabec-Hraste-Živković usvajaju ga kao književni akcenat. Rasprostranjenost akcenta *kapetāni* nije velika (zabeležen je u Prčanju i Piperima), ne bar po građi kojom sam raspolagao.

3. Tip *lakrdijāš* — *lakrdijāša*

Ovaj tip ima nekoliko akcenatskih formi u vok. jedn.:

a) *lākrđijāšu, nāučenjāku, ĩspovjedniče, nēsūdeniče, zāpovedniče, zāpovjedniče, pēnzionēru, đficijālu, āpotekāru(e)* itd.;

b) *nēsūdeniče, nēsūdeniče, ūtopljeniče, ōsūdeniče, lākrđijāšu* itd.;

v) *osūdeničē, lakrdijāšū;*

g) *lakrdijašu.*

Prva forma je zabeležena na više mesta (Piperi, istočna Hercegovina, Pljevlja, Dubrovnik) i pokazana kao književna od strane više naučnika (Daničić, Rešetar, Budmani u RJA, Pavić, Maretić, Belić, Stevanović, grupa Brabec-Hraste-Živković i članovi Pravopisne komisije).

Drugu formu ima Vuk (*něsūđenīče*), zatim ju je zabeležio u Pocerini M. Moskovljević (*ūtopljenīče, ōsūđenīče*).

Treća i četvrta forma susreće se u Piperima.

U vok. mn. ovaj tip ima dve akcenatske forme:

- a) *lākrdijāši, išpovednīci, nēsūđenīci* itd.; i
- b) *lakrdijāši, nesūđenīci, ispovjednīci, pomoćnici* itd.

Prvu formu pokazuju Budmani (u RJA) i Maretić (u Gramatici), a drugu Moskovljević (za Pocerinu), Pavić (u svojoj studiji o srpsko-hrvat. akcentu), Stevanović i grupa Brabec-Hraste-Živković.

4. Tip *šārōv* — *šārōva*

Za ovaj tip nisam našao nijedan primer neprenesenog akcenta u vok. jedn., već je akcenat uvek na prvom slogu:

sōkole, Jākove, gārove, šārove, lūdove, nītkove, bēlove, rōgove, lāžove itd.

Potvrđen u raznim krajevima, tj. i u mlađim, starijim i najstarijim govorima našim, kao i u našoj jezičkoj nauci (Vasojevići, Janjevo, Piva, Drobnjak, Uskoci, Pljevlja, Pocerina, Mačva, Šaptinovac, Lika itd.; Vuk, Daničić, Budmani, Maretić, Belić, Stevanović, Brabec-Hraste-Živković, članovi Pravopisne komisije itd.).

Akcentat vok. mn. ovog tipa račva se u dva kraka: ili je na prvom slogu:

sōkoli (Vasojevići, Uskoci, Pljevlja; Daničić, Belić, Stevanović),

lūdovi (Pljevlja), *šārovi* (Maretić), *gārovi* (Budmani u RJA) itd.; ili je neprenesen na prvi slog:

lažōvi (Brabec-Hraste-Živković), *ludōvi* (Šaptin., Ivšić), *garōvi* (Pocerina, Moskovljević), *sokōli* (Piva i Drobnjak, Vuković) itd.

One imenice ovog tipa koje u množini mogu imati i proširenje *ov*, opet imaju dve akcenatske forme u vok. mn. — stariju: *sokolōvi* (npr. u Vasojevićima) i noviju: *sokōlovi* (Vuk; Piva i Drobnjak, Vuković; Uskoci, Stanić; Stevanović, Gram.), ali ni jedna ni druga, kao što se vidi, nemaju akcentat na prvom slogu; međutim, prof. Stevanović veli: »Imenica *soko* se sve više upotrebljava sa kratkosilaznim akcentom na prvom slogu u svim oblicima: *sōko, sōkola, sōkolu* itd.« (Gram. 130), na osnovu čega bi bili valjani ne samo oblici *sōkole* (vok. jedn.) i *sōkoli* (vok. mn.) već i oblici *sōkolovi* (nom. i vok. mn.).

Ovome tipu je slična imenica *šarāmpōv* (gen. jedn. *šarāmpōva*), koja u vok. mn. ima *šarāmpōvi*, a zabeležen je i izgovor *šarāmpōve* u vok. jedn.

5. Tip *svèdok* — *svedòka*

Za akc. vok. jedn. ovog tipa postoje ovi podaci:

a) akc. na prvom slogu:

živote i *šèdoče* (Piva i Drobnjak, Vuković), *šèdoče* (Uskoci, Stanić), *sjèdoče* (Pljevlja, Ružičić), *čdeče* (Pljevlja, Ružičić; istočna Hercegovina, Peco; Uskoci, Stanić); *čdveče* (Belić, univerz. predavanja »Reči s deklinacijom«; Mačva, Nikolić), *svèdoče* i *svjèdoče* (novi Pravopis), *snèboče* (Šapt., Ivšić) itd.;

b) akcenat neprenesen na prvi slog:

čoviče (Istra, Ribarić), *čovèku* (Janjevo, Pavlović).

Akcenat u vok. mn. prenesen na prvi slog pokazao je Ružičić za pljevaljski govor: *sjèdoci*, a neprenesen na prvi slog — Moskovljević za Pocerinu: *svedòci* i Ivšić za šaptinovački govor: *snebòki*.

Ovde valja napomenuti da imenica *čovjek* ulazi u ovaj tip samo pod akcentom *čovjek* — *čovèka*; inače, kad ima akcenat *čdvek*, vokativ će ionako imati taj akcenat (*čdveče*).

6. Tip *sinòvac* — *sinóvca*

Pošto se Daničićevi tipovi *sinòvac* — *sinóvca* i *udòvac* — *udòvca* ukrštaju (ovaj posljednji, kao što je već rečeno, može glasiti: *udòvac* — *udòvca*, a onaj prvi *sinòvac* — *sinóvca*; kad neki od ovih tipova imaju akc. formu *udòvac* — *udòvca*, onda idu u tip *begúnac* — *begúnca*), — uzeću ih ujedno.

Ovaj tip ima redovno akcenat na prvom slogu u vok. jedn.:

sinòvče (Piva i Drobnjak; Uskoci; Mačva; Posavina, Ivšić; RJA; Belić, Pravopis i Deklinacija; Daničić, misli da je taj akcenat; Maretić, Gramatika; Stevanović, Gramatika; Brabec-Hraste-Živković), *sinovče* (Pljevlja, Ružičić; Šapt., Ivšić; Vasojević, Aleksić), *blizānče* (Pocerina, Moskovljević; Maretić, Gramatika), *blizānče* (Pavić, stud. o akc.), *ūdòvče* (Piva i Drobnjak) itd.

Za vok. mn. daju se obe akc. forme:

a) *sinòvci* (RJA; Daničić, »po svoj prilici«; Maretić, Gram.), *sinovci* (Pljevlja), *blizānci* (Pavić);

b) *sinóvci* (Piva i Drobnjak, Pocerina, Brabec-Hraste-Živković), *blizānci* (Pocerina), *udòvci* (Piva i Drobnjak).

Kao što je već rečeno, Daničić misli da se akcenat u vok. jedn. i mn. tipa *udòvac* — *udòvca* »može biti« menja, ali se pita: kako?

7. Tip *begúnac* — *begúnca* — *bègūnācā*

Ovaj je tip rasprostranjen. Evo potvrda za akc. vok. jedn.:

a) na prvom slogu:

pöčētku (Novi Pazar—Sjenica, Barjaktarević), zlöčīnče (P. i D.), Bērānče (Plj.), pījanče (Pos., Ivšić) i pījanče (Šapt., Ivšić), vrāžīčku od vražīcak, mlādīčku od mladīcak, Vīrōvče od Vīrōvac, Hōmōljče, āgrārče, pītōmče, Špānjōlče, Mālājče, Švājčārče (novi Prav.), bjēgūnče (Maretić, Gram.; B-H-Ž), prōdāvče, kōmārče (Stevanović, Gram.), Bōsānče, Slāvōnče (anketa) itd.;

b) na prvom slogu, ali ne premeštanjem, već analoškim putem:
bēgūnče, Rēsāvče, mātōrče (Poc.), Bōsānče, Slāvōnče (više njih u anketi).

U vok. mn. jedni premeštaju akcenat na prvi slog:

Bērānci (Pljevlja, Ružičić — nije, kako sâm veli, sasvim siguran), bjēgūnci (Maretić, Gram.),

a drugi to ne čine, već daju akc. kao i u nom. mn.:

bjegūnci, Resāvci (Poc.), zločīnci (P. i D.), Bosānci, Slavōnci (anketa), bjegūnci (Brabec-Hraste-Živković — na osnovu pravila), komārci, prodāvci (Stevanović, Gram. — na osnovu pravila).

Već je rečeno da se Daničić pitao kakav je akcenat u ovih imenica u vok. jedn. i vok. mn.: Rēsāvče ili Rēsāvče, Rēsāvci ili Rēsāvci. Međutim, uređujući RJA, odlučio se da metne Būdīmče od Budīmac, ali ne i bjēgūnče od bjegūnac i sl.

8. Tip Dalmatīnac — Dalmatīnca — Dalmātīnācā

I ovaj je tip vrlo prostran, i po leksičkom fondu, i po zabeleženom akcenatskom materijalu: dobročīnac, svaštočīnac, srednjoškōlac, višoškōlac, pogorēlac, Makedōnac, Nevesīnjac, Srbijānac, Kongoānac, Afrikānac, Peruānac, Kolumbījac, Urugvājac, Čileānac, Prekomūrac, puritānac, policājac itd.

U vok. jedn. pokazani su ovi akcenti:

a) na prvom slogu reči:

Dālmatīnče, Tālijānče (Dubrov., Prčanj, Ozrin.), čūdōtvōrče, dđbročīnče, Dālmatīnče (Piperi), bđgomōljče (P. i D.), Sřbijānče (Usk.), Dālmatīnče (Plj.), bđgoslōvče, pōletārče, čūdōtvōrče (Poc.), dđbročīnče (RJA, Budmani), Dālmatīnče (Daničić, Srp. akc.; Budmani, RJA; Maretić, Gram.; Belić, Deklin.; Stevanović, Gram.; B-H-Ž, Gram.), čūdōtvōrče (Dan., Srp. akc.; Maretić, Gram.), īnostrānče (Pavić), Smēderēvče, čdvečūljče (Stevanović, Gram.), pōgorēlče (B-H-Ž, Gram.), Šūmadīnče, Smēderēvče, Dālmatīnče, Krīvovīrče, Mākedōnče, īnostrānče, krīminālče, dđbročīnče, srēdnjoškōlče, višoškōlče i višeškōlče itd. (Prav.), Sřbijānče, Črīgōrče, Dālmatīnče (anketa);

b) sa analoškim akcentom:

Srbijānče (Usk.), *čudòtvòrče*, *Dalmàtīnče* (Pljevlja), *Varàdīnče*, *Dalmàtīnče*, *pogòrēlče* (Pocer.), *Srbijānče*, *Crnògòrče* (prema *Crnogórac*), *Dalmàtīnče* (anketa);

v) regresivni akcenat, ravan akcentu pod b):

Dalmatīnče (Prčanj, Rešetar; Lepetani, Tomanović; kat. i lješ. nah., produktivan, Pešikan; Piperi, Stevanović), *čudotvòrče* (Pip., Stev.), *inostrānče* (Ozrinići, Rešetar), *Srbijānče* (Vasojevići, Aleksić);

g) emotivni vokativ:

Talijānac (Usk.).

U vok. mn. potvrđene su ove akc. forme:

a) akc. na prvom slogu:

Dālmātīnci (Dubrov., Ozrinići, Uskoci, Daničić u Srp. akc., Budmani u RJA, Maretić u Gram.), *dōbročīnci* (Budmani, RJA), *inostrānci* (Pavić u stud. o akc.), *čūdotvòrci* (Mar. u Gram.);

b) akc. nom. mn.:

Dalmatīnci (Vasoj., Pocer., B-H-Ž u Gram. — na osnovu pravila, Stevanović u Gram. — na osnovu pravila, anketa), *bogomóljci* (P. i D.), *Srbijānci*, *Crnogórci* (anketa);

v) analoški akcenat:

Dalmàtīnci (Pocerina, Uskoci);

g) regresivni akcenat, ravan onom pod v):

Dalmatīnci (Prčanj, Rešetar).

9. Tip *Novopazārac* — *Novopazārca* — *Novopāzārācā*

I ovih imenica ima dosta: *kontinentālac*, *Amerikānac*, *Austrijānac*, *parlamentārac*, *univerzālac*, *Starobečējac*, *industrijālac*, *Avganistānac*, *Staroplanīnac*, *maloprodāvac*, *Italijānac*, *republikānac*, *Brazilijānac*, *komercijālac*, *računodāvac*, *obaveštājac* itd.

Za ovaj tip nema ni blizu onoliko ilustrativnog materijala koliko za prethodni:

Za vok. jedn.:

a) *Nōvopazārče* ? (Dan. u Srp. akc.), *Nōvopazārče* (Pavić), *Jērusalīmče* (Belić, Deklin.), *računodāvče*, *Āmerikānče*, *Āustrijānče*, *Brāziliijānče*, *kōmercijālče*, *rēpublikānče* itd. (Prav.);

b) *Nōvopazārče* ?, *Jērusalīmče* ? (Dan.);

v) *Novopāzārče* (Poc.).

Za vok. mn.:

Nđvopazārci (Pavić).

10. Tip *vegetarijānac* — *vegetarijānca* — *vegetarijānācā*

Evo nekoliko primera ovog tipa: *čuturoispīlac*, *Starosrbijānac*, *crnoberzijānac*, *Australijānac*, *administratīvac*, *prekookeānac*, *Srednjoevropéjac*, *Južnokorejānac* i dr.

Potvrđnih materijala nema mnogo:

1. vok. jedn.:

- a) *vēgetarijānče*, *crnoberzijānče*, *Āustralijānče* (Pravopis);
- b) *Starosrbijānče* (Pljevlja);
- v) *čuturoispīlče* (Dan., Akc.), *čuturoispīlče* (Pavić);
- g) *Starosrbijānče* (Rešetar), što je ravno onome pod b).

2. vok. mn.:

- a) *Starosrbijānci* (Pocerina);
- b) *Starosrbijānci* (Pocer.);
- v) *čuturoispīlci* (Dan., Akc.; Pavić);
- g) *Starosrbijānci* (Reš.), što je ravno onome pod b).

Za tip *ispodsunčanik* Daničić ima svega tu jednu imenicu. Ali će biti da ih danas ima više, kao *reakcionār*, *milicionār* i sl. Za *ispodsunčanik* Dan., kao što smo videli, daje vok. jedn. *ispodsunčanīče* i vok. mn. *ispodsunčanīci*, tj. akcentuje samo drugi deo te složenice, napominjući da se ona akcenatski tako ponaša i u drugim padežima.

U novom Pravopisu se beleži: *rèakcionāru* i *-āre*, *milicionāru* i *-āre* i *milicionēru*.

Treba ovde pokazati neke tipove kojih u Daničića nema a koji po prirodi svojoj ulaze u oblast ovde razmatranih tipova. To su:

Tip *Južnoamerikānac* — *Južnoamerikānca* — *Južnoamerikānācā*

O ovome tipu nema gotovo nikakvih podataka. Jedini podatak koji sam našao, doduše vrlo vredan, nalazi se u novom Pravopisu; to je vok. jedn. imenice *revolucionārac*, koji glasi: *rèvolucionārče*, dakle kao i vok. jedn. prethodnih tipova ove vrste. Ipak su članovi Pravopisne komisije, koji su, kao što se vidi iz gornjeg materijala, gotovo dosledno davali bar akcenat vok. jedn. (*Bòsānče*, *Sřbijānče*, *Āmerikānče*, *vēgetarijānče*), zastali pred rečju *Južnoamerikānac*: dali su gen. mn. *Južnoamerikānācā*, ali nema vok., ili je, možda, akcenat vokativa izostao omaškom.

Tip *revolucionār* — *revolucionāra*

Možda bi se i za ovaj tip mogla naći još koja imenica; u nju ulaze: *računopolāgāč*, *računoispitāč*, *vodoinstalātēr* i sl.

U Pravopisu stoje zabeleženi vokativi jedn.: *rèvolucionāru* i *-āre* i *rèvolucionēru*, *rāčunopolagāču* i *rāčunoispitāču*; drugih podataka nemam.

Za Pivu i Drobnyak J. Vuković navodi *poslánik* — *poslanika*, *proklétnik* — *prokletnika*, *zaklánik* — *zaklanika*, a u vok. jedn.: *pòslanīče*, *pròkletnīče*, vok. mn.: *poslanīci*, *prokletnīci*, dodavši da Dan. nema ovoga tipa.

Pomenuću ovde još neke slučajeve koji ovako ili onako ulaze u ovu materiju. Pavić od *mrtvac* ima *mrtvače*, Moskovljević (Pocerina) *mrtvače* i *tèsnače* od *tèsnac*. Ova imenica u mom kraju (Uskoci) glasi *mrtac*, a vok. jedn. *mřcu* (za »nebastašna« čoveka). Vok. mn.: *mrtváci* (Mosk. i Pavić), *tesnāci* (Mosk.) i *mřci* (Usk.). Dalje, Stevanović (Gram. 130) ima: *kòšče*, *òče* i *ògnju* od *kòsac*, *òtac* i *òganj*; to imaju i B-H-Ž (Gram. 52). Ovaj akcenat potvrdili su i mnogi drugi. Pavić ima u vok. mn. *kòsci*, a Stevanović i B-H-Ž, na osnovu pravila — *kòsci*. Tako i *pròšče* — *pròsci*, *lāšče* — *lāsci* i sl.

DISKUSIJA

U svođenju navedenog akcenatskog materijala na akcenatsku meru književnog jezika mora se, razume se, odbaciti ono što nam pružaju naši stariji govori, tj. govori sa neprenesenom akcentuacijom. Ovaj je materijal, kao što je već rečeno, naveden samo zato da bi poslužio kao potvrda onoga što je u književnom jeziku, npr. *bàrjaktāre*, ili onoga što se nalazi na »književnim« terenima, tj. u onim narodnim govorima koji su Vuku poslužili kao osnovica književnog jezika. Mi ćemo odbaciti izgovor *Srbijānče*, *Dalmatīnče*, *pljevāču* itd., ali ti primeri nesumnjivo potvrđuju izgovore *Srbijānče*, *Dalmātīnče*, *pljevāču* itd.

Kao što se vidi iz onoga što je dosad navedeno, akcenatski tipovi su uglavnom dati po Daničiću. Ta diferencijacija akcenatskih tipova uglavnom je formalne prirode, tj. jedan od faktora koji su Daničiću poslužili za utvrđivanje akcenatskih tipova bio je — broj slogova iz kojih se reč sastoji. Iako je sasvim izvesno da se taj formalni moment ne sme ispustiti iz vida pri ukupnom razmatranju ovih akcenata, ipak je sasvim uočljivo da su neki od tih tipova vrlo srodni. Tako su bliski jedni drugima i idu u isti red svi tipovi koji imaju kratkouzlazni akcenat na pretposlednjem i dužinu na poslednjem slogu: *júnāk* — *kapètān* — *lakrdijāš* — *reakciōnār* — *revoluciōnār* itd., pa u krajnjoj liniji imaju isti ili gotovo isti kvalitativni i kvantitativni sistem. Tako je i sa tipovima koji imaju dugouzlazni akcenat na pretposlednjem i kratkoću na poslednjem slogu: *begúnac* — *Dalmatīnac* — *Novopazárac* — *vegetarijānac* — *revoluciōnárac*. Iznalazeći dodirne tačke, tj. generališući stvari, može se reći da su i ove dve velike akcenatske grupe — u velikoj meri srodne: *kapètān* — *Bosānac*, *kapetāna* — *Bosānca*, *kapetānu* — *Bosāncu*, *kāpetāne* — *Bòsānče* itd.

Ili, kad, recimo, tip *udovac* ima ovu akcenatsku formu: *udòvac* — *udòvca* ili *udòvac* — *udòvca* (a ne *udòvac* — *udòvca*), onda se on, kao što smo već videli, uklapa u akcenatski tip *begúnac* — *begúnca*. Itd.

Što se tiče akcenta vok. jedn. tipova: *jùnāk*, *kapètān*, *lakrdìjāš*, *reakciònār*, *revoluciònār*, mislim da je kratkosilazni akcentat na prvom slogu (*jùnāče*, *kāpetāne* itd.) — van diskusije pošto je vrlo živ i u narodnim govorima i u književnom jeziku. Uostalom, niko mu ne osporava književnu vrednost. Pešikanova napomena da tip *jùnāk* — *jùnāče*, van semantične kategorije zvanja i sl., nije produktivan u govorima koje je ispitivao (katunska i lješanska nahija), — ne može, mislim, poljuljati taj akcentat (v. o ovome i niže).

Takva je situacija jednim delom i sa tipovima: *begúnac*, *Dalmatínac*, *Novopazárac*, *vegetarijānac* i *revolucionárac*, tj. književna vrednost kratkosilaznog akcenta na prvom slogu u vok. jedn. ne može se pobiti: *bègūnče*, *Rēsāvče*, *Dālmātīnče* itd. Međutim, pored tog akcenta, snažno se, kao što se vidi iz navedenog materijala, ispoljava i akcentat gen. mn. u ovom padežu: *bègūnče*, *Rēsāvče*, *Dalmātīnče*, *Novopázārče*, *vegetarijānče* itd. Ovaj tip vokativnog akcenta ne samo što je rasprostranjen u narodnim govorima i što se može čuti i među školovanim (v. gore) već je kvalitativno — jedna od odlika našeg akcenta uopšte. Sem toga, izgovor *Rēsāvče* je tvrd, prikladan za snažna uzbuđenja, sržbu i sl.; međutim, izgovor *Rēsāvče* je »pitom« i mek i prijatno deluje na uvo. Tolika njegova rasprostranjenost kao i pokazani kvaliteti čine da mu se, mislim, ne može osporiti književna vrednost. I time je, izgledalo bi, dovršeno razmatranje akcenta vok. jedn. ove dve velike grupe akcenatskih tipova. Međutim, nije baš tako. Potrebno je zadržati se još na akc. vok. jedn. imenica kao *Južnoamerikānac*, *računoispitāč* i sl. Meni se čini sasvim umesnim i prirodnim što su članovi Pravopisne komisije za imenice kao *vegetarijānac*, *revoluciònār* i sl. uzeli akcentat *vègetarijānče*, *rèvoluciònāru* itd. Ali mi se ne čini ni tako umesnim ni tako prirodnim što su isto tako akcentovali i imenice kao *računoispitāč*: *računoispitāču* iako je taj »zaletni« akcentat sasvim u duhu našeg jezika; mislim da je tu Daničićovo rešenje bolje i za uvo prijatnije: *ispodsūnčanīče*, *čuturoispīlče*; bolje je *Južnoamerikānče*, *računoispitāču* nego *Jūžnoamerikānče*, *računoispitāču* itd. Ove su imenice složene i kao da ta njihova osobina ne dopušta da se akcentat prebaci na prvi slog onako efikasno kao kod prostih imenica tipa *vegetarijānac* i sl.

O akcentu vok. jedn. akcenatskih tipova *šarov*, *svèdok* i *sinòvac* gotovo da se nema šta reći. Forma *šarove*, *svèdoče*, *sinòvče* zabeležena je na svim terenima i prihvaćena od svih. Jedino treba napomenuti da ne mogu ići u književni jezik vokativi kao *šāròve*, *Jāčkòve* i sl. koji se čuju u nekim narodnim govorima. Slično je i sa imenicama tipa *kòsac*, *pròsac*, *òtac* itd.

Što se tiče regresivnog akcenta (ovde se misli na taj akcentat u okvirima moderne srpskohrvatske akcentuacije, a ne i na regresivni akcentat u starijim govorima), ja nisam sklon da mu pobijam vred-

nost. Ali mislim da mu se ne može priznati književna vrednost sve dok ne bi bio detaljnije proučen. Vokativi kao *slavúju*, *sinčiću* (kad je nom. *sinčić*), *mužiću*, *bratiću* i sl. ne mogu biti odbačeni u emotivno obojenim situacijama ili, još bolje, u situacijama koje Pešikan, u gore pomenutom radu, obuhvata pojmom *modalni vokativ*, kako to biva i u drugim sličnim kategorijama, npr. u hipokorističnom vokativu *moj Gájo* (m. *môj Gájo*), ili u vokativu kojim se izražava energičnost, srdžba i sl.: *dûr, Talijánac!* (m. *dûr, Tâlijânče*). Uostalom, vok. se može ničim ne razlikovati od nom. jedn. (A. Belić, Deklin. 322); isp., na primer, vok. *drug* u našem savremenom jeziku.

U vok. množine jasno su se ispoljila dva akcenta, jedan na prvom slogu: *jûnāci, kâpetāni, lâkrđijāši, bĕgŭnci, Dâlmatīnci, šârōvi, svĕdōci* itd., i drugi kao u nom. mn.: *junāci, kapetāni, lakrdijāši, begŭnci, Dalmatīnci, šarōvi* (za pokrajinske forme *šârōvi* i *šarōvi* važi ono isto što je rečeno za formu *šârōve*), *svedōci* itd. Ne može se, razume se, zanemariti ni akcenat gen. mn. ako ne za sve a ono bar za neke od pokazanih tipova: *Dalmâtīnci, Novopâzārci* i sl.

ZAKLJUČAK

Na osnovu iznetog valjalo bi po mojem mišljenju smatrati opravdanim u književnom jeziku ove vokativne akcente pokazanih imeničkih tipova:

	Jednina	Množina
1. <i>jûnāk</i>	<i>jûnāče</i>	a) <i>jûnāci</i> b) <i>junāci</i>
2. <i>kapĕtān</i>	<i>kâpetāne</i>	a) <i>kâpetāni</i> b) <i>kapetāni</i>
3. <i>lakrdijāš</i>	<i>lâkrđijāšu</i>	a) <i>lâkrđijāši</i> b) <i>lakrdijāši</i>
4. <i>milicionār</i>	a) <i>mīlicionāru(e)</i> a) <i>ispodsunčanīče</i> b) <i>ispodsŭnčanīče</i>	a) <i>mīlicionāri</i> b) <i>milicionāri</i> a) <i>ispodsunčanīci</i> b) <i>ispodsŭnčanīci</i> v) <i>ispodsunčanīci</i>
5. <i>revolucionār</i>	ā) <i>rĕvolucionāru(e)</i> a) <i>râčunopolagāču</i> b) <i>računopĕlagāču</i>	a) <i>rĕvolucionāri</i> b) <i>revolucionāri</i> a) <i>râčunopolagāči</i> b) <i>računopĕlagāči</i> v) <i>računopolagāči</i>
6. <i>begŭnac</i>	a) <i>bĕgunče</i> b) <i>bĕgŭnče</i>	a) <i>bĕgŭnci</i> b) <i>bĕgŭnci</i> v) <i>begŭnci</i>

7. <i>Dalmatínac</i>	a) <i>Dälmätĩnče</i> b) <i>Dalmätĩnče</i>	a) <i>Dälmätĩnci</i> b) <i>Dalmätĩnci</i> v) <i>Dalmatĩnci</i>
8. <i>Novopazárac</i>	a) <i>Növopazārče</i> b) <i>Novopázārče</i>	a) <i>Növopazārci</i> b) <i>Novopázārci</i> v) <i>Novopazārci</i>
9. <i>vegetarijánac</i>	a) <i>věgetarijānče</i> b) <i>vegetarijānče</i> v) <i>čuturoispĩlče</i>	a) <i>věgetarijānci</i> b) <i>vegetarijānci</i> v) <i>vegetarijānci</i> g) <i>čuturoispĩlci</i>
10. <i>revolucionárac</i>	a) <i>rěvolucionārče</i> b) <i>revoluciónārče</i>	a) <i>rěvolucionārci</i> b) <i>revoluciónārci</i> v) <i>revolucionārci</i>
11. <i>šārōv</i>	<i>šārōve</i>	a) <i>šārōvi</i> b) <i>šarōvi</i>
12. <i>svědok</i>	<i>svědoče</i>	a) <i>svědoci</i> b) <i>svedōci</i>
13. <i>sinōvac</i>	<i>sinōvče</i>	a) <i>sinōvci</i> b) <i>sinóvci</i>
14. <i>kōsac</i>	<i>kōšče</i>	a) <i>kōsci</i> b) <i>kōsci</i>
15. <i>proklétnik</i> (Vukovićev)	<i>prökletnĩče</i>	a) <i>prökletnĩci</i> b) <i>prokletnĩci</i>

Uopšteno rečeno, akc. vok. jedn. pokazanih kategorija imenica uglavnom je na prvom slogu, a može biti i akc. gen. mn.; tako je i u vok. mn., samo što ovde imenice mogu imati još i akc. nom. mn.

Ovde valja reći još jednu napomenu. Iz celokupne navedene građe moglo se videti da većina imenica označava živa bića, a da je onih koje označavaju nešto neživo — relativno malo. To je i prirodno: u redovnim situacijama i raspoloženjima stvari se ne »dozivaju«, niti je moguće da im se »obraća pažnja na nešto«; zato se retko i upotrebljavaju u vok. Tek u slučaju personifikacije ili u kakvoj modalnoj službi one mogu u većem broju ući u opseg ovog padeža. Načelno, nema nijedne ni »žive« ni »mrtve« imenice koja ne bi mogla biti upotrebljena u vok. U svim tim slučajevima imenice pokazanih akcentatskih tipova koje znače predmete, tj. »mrtve« stvari, moraju ući u sferu vokativnog akcenta jednog od navedenih tipova. Sem toga, mnoge od navedenih imenica koje znače nešto živo, naročito one od

mnogo slogova, retko se upotrebljavaju u vok. u svakodnevnoj praksi. To ipak ne znači da im ne treba odrediti njihovo vokativno akcenatsko mesto u sistemu akcenata vokativa našeg jezika uopšte.

Što se tiče pitanja šta treba upotrebiti u književnom jeziku: više akcenatskih vokativnih varijanata (npr. *věgetarijānci*, *vegetarijānci*, *vegetarijānci*) ili samo jednu od tih varijanata (radi normiranja), mislim da se u tome treba držati pre Vuka Karadžića, koji nije suzbijao nijednu od naporednih formi samo ako je ona bila životna u narodnom govoru, nego Đure Daničića, koji je težio svođenju varijanata na jedinstvene forme. Bilo bi nenaučno, ili, može biti, štetno po naš jezički razvitak, ukinuti u ovom trenutku razvitka našeg jezika npr. izgovor *Dalmātīnče* kad on ima isto tako veliku životnu snagu kao i izgovor *Dǎlmatīnče*. Sem toga, u raznim situacijama, svaki od tih izgovora može imati i svoj posebni semantični odsev. — Ovaj princip važi, razume se, ne samo za akc. vok. već i u svim drugim sličnim momentima.

I najzad, iako su naši narodni govori dosta proučavani, ipak će dalja proučavanja donositi sve više novog materijala. I tada će se celo ovo pitanje moći još bliže sagledati. Ipak mislim da novi materijal neće izvršiti bitne korekcije u onome što je u zaključku izneto, prosto zato što je taj zaključak izveden na dosta prostranom, raznovrsnom i obimnom materijalu koji je omogućio da se odrede glavne, principske linije ovog pitanja u ovom trenutku razvitka našeg jezika.